

OOSTVLAAMSE ZANTEN

algemeen tweemaandelijks tijdschrift
voor volkskunde

XLVI - 1971 - 4

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 42, B 9000 Gent en op de bibliotheek: Kraanlei 63, B 9000 Gent.

1. **Oostvlaamsche Zanten**, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt: 15e, 19e jg., 21e tot en met 31e jg., 33e tot en met 45e jg. tgen 186 F per jaargang. Van de jgg. 1-19 zijn nog enkele losse nummers beschikbaar tegen 53 F per nummer; van de latere jgg. tegen 42 F per nummer. Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen: 159 F (leden 106 F). Inhoudstafel op Oostvlaamse Zanten (Jg. I Jg. XXV), door F. VAN ES: 53 F (leden 32 F). Idem II (Jg. XXVI - Jg. XXXV), door F. VAN ES: 42 F (leden 27 F).
2. **Geïllustreerd Feestnummer** (lustrumnr.) Prijs: 27 F (leden 16 F).
3. **Survivances du Passé**, door A. MARINUS (8 p.). Prijs: 13 F (leden 9 F).
4. **Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken**, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs: 16 F (leden 11 F).
5. **Osschaart** door F. VAN ES (overdruk 1945), 28 blz. Prijs 32 F (leden 21 F).
6. **2e Lustrumnummer 1930-1935**. Prijs: 42 F (leden 25 F).
7. **Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten**, (over het teerlingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs: 27 F (leden: 16).
8. **Waasch Sagenboek**, door F. VAN ES. Prijs: 106 F (leden 64 F).
9. **Het Curieus en Vermakelijk Namanboek**, door Em. ANDELHOF. Prijs: 27 F (leden 16 F).
10. **Folklore en Onderwijs**, door L. HOSTE. Prijs: 13 F (leden 9 F).
11. **August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken**, door Fr. DE COSTER. Prijs: 27 F (leden 16 F).
12. **Pastoor Constant Duillers, Folklorist en folkloristische Figuur**, door F. VAN ES. Prijs: 27 F (leden 16 F).
13. **De Wetterse Reuzen**, door Lic. M. DAEM. Prijs: 27 F (leden 16 F).
14. **Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen**, door Dr. G. DE MEYER. Prijs: 27 F (leden 16 F).
15. **Een Trilingspel in Gent**, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs: 27 F (leden 16 F).
16. **Spelen mijner Jeugd**, door L. LIEVEVROUW. Prijs: 64 F (leden 37 F).
17. **De levende Folklore van het Gewest Balegem**, door M. BROECKHOVE. Prijs: 69 F (leden 42 F).
18. **Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land**, door M. BROECKHOVE. Prijs: 244 F.
19. **Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde**, door J. PIETERS. Prijs: 95 F (leden 58 F).
20. **Het Volksleven te Wieze. 1900-1950**, door J. VAN HAVER. Prijs 106 F (led. 64 F).
21. **Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsgodshuis te Gent**, door E. LUYKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs 42 F (leden 27 F).
22. **De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde**, door H. VAN HESE. Prijs 133 F (leden 85 F).
23. **De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu**, door Cl. VANHOUCKE, Prijs: 170 F (leden 106 F).
24. **H Sterrelied in het Gebied van Dender en Schelde**, door J. DE VUYST. 1968; 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs: 292 F (leden 201 F).
25. **Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven**, door R. VAN DER LINDEN, 1968, 32 blz. (op kunstdrukpapier), avec un résumé en français. 2e druk, Prijs: 74 F (leden 53 F).
26. **Catalogus Tentoonst. 125 jaar Gentse Feesten, juli-augustus 1968**, 44 blz. Prijs: 53 F.
27. **Kinderzang uit Zwijnaarde**. Dr. L. GELBER. Prijs: 42 F leden (64 F niet-leden).
28. **Jan de Lichte**. Gerard SIMONS. 32 blz. Prijs: 37 F leden (53 F niet-leden).
29. **De Vinkensport in Vlaanderen** (avec un résumé en français). 1969, 165 blz., 42 ill. 3 tek., door M. BROECKHOVE. (Nr X van de Uitgaven van het Alfons De Cockfonds). Prijs: 307 F (leden 186 F).
30. **Van het cijnskiesrecht naar het algemeen meervoudig stemrecht (mit einer deutscher Zusammenfassung)** door Albert BRACKE. 1970, 52 blz., 11 ill. (Nr. 31 van de Uitgaven van de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen) Prijs: 95 F (leden: 80 F)

Bij voornoemde prijzen is de B.T.W. inbegrepen.

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent Voor het buitenland + 10 F portikosten.

UITVERKOCHT zijn thans: Herdenkingsalbum Alf. de Cock — Het Stroodekkersbedrijf door Cl. Trefois — Lodewijk De Vriese Bibliografische studie — De Plattegrondsvormen

(Zie derde bladzijde van de kaft)

OOSTVLAAMSE ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
ORGAAN V.D. KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen
en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B 9620 Zottegem

Redactieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B 9000 Gent.

Alle stortingen op postrekening nr. 969.46. Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

INHOUD

Prijs : 53 F

A. G. HOMBLE : Bijdrage tot de geschiedenis en de volkskunde van de geneeskunst — Reglementering van het beroep van chirurgijn en bescherming van de volksgemeenschap tegen onbevoegden 126

M. BROECKHOVE : De Koninklijke Dekenij van Koornmarkt en aanpalende straten en het sluiten der Gentse Feesten — Van muziekkuitvoering door het Muziekkorps van de Gentse Weesjongens tot een avondmarkt van de lege portemonnees 151

Zoeken en Zanten.

Gent. — Nog de herberg "Marche-dat-Been". A. Bracke 149
Eksaarde-Doors'aar. — Rechterlijke Volkskunde "Oren zetten". F. van de Vijver
Geraardsbergen. — Eigenheid in het worpmotief. R. van der Linden 157

Boekbespreking.

Jozef van Rompay : Bijdrage tot de geschiedenis van Onze-Lieve-Vrouw-Waver in het Land van Mechelen. — R. van der Linden 150

Internationaal Studiekomitee betreffende de Ommegangsreuzen.

M. DAEM : 1970. Groei, bloei en snoei in de Oostvlaamse reuzenfamilie (vervolg) 133

Dienst voor Volkskundige Enquêtes in Vlaanderen.

R. BERCKMOES : Raadsels in de Gentse Almanakken van 1670 tot 1800 158

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w.
Noordstarfonds, Gent.

Bijdrage tot de geschiedenis en de volkskunde van de geneeskunst (II*)

Reglementering van het beroep van chirurgijn en bescherming van de volksgemeenschap tegen onbevoegden

Tot het einde van de 15e eeuw was er in Vlaanderen van een behoorlijk wettig geregelde opleiding tot chirurgijn slechts bij hoge uitzondering sprake en waren de noodzakelijke eisen van kennis en bekwaamheid voor de uitoefening van een praktijk onvoldoende in keuren en voorschriften vastgelegd.

Er was meestal geen duidelijk verschil tussen de gevestigde chirurgijn en de reizende vrije meesters die zich op een onderdeel der chirurgie hadden toegelegd en zich ook te buiten gingen aan grotere ingrepen zoals het staarsteken, het breuken steensnijden.

Het staat buiten kijf, dat men het goedgegelovig publiek moest beschermen tegen het gevaarlijk geknoei van brekebenen, opsnijders en waaghalzen.

In een handschrift van XIVe eeuw, Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel getiteld : « *Chirurgie Meester Yperman* », leest men hoe Yperman heftig van leer trekt tegen valse meesters⁽¹⁾ met volgende woorden : *die leec siin en leeke onbekinde, die niet ne weten van de saken, omdat si gheene kennesse draghen ane de nature, waaraf datsi niet gheleert in sijn.* Over wie meestal met eenzelfde zelfje alles wil genezen, geeft Yperman als volgt zijn mening : ... *ende diere storve, dye groef men ende hare sterf vele mere danse genas. Nochtans was hy vele meerdere gepryst danne alle andere, die by redene wrochte ...*

Meester Jan Yperman was afkomstig van Ieper en was er in de 13e eeuw heelmeester van het « Bellehospitaal ». Hij gaat door als de vader van de Vlaamse chirurgie. De Kon. Bibl. van Brussel, de Univ. Bibl. van Gent en deze van Cambridge bezitten in hun fonds een exemplaar van zijn beroemde « *Chirurgie* ».

In hetzelfde handschrift vinden wij een afschrift van de chirurgie van Meester Scellinck van Tienen, een tijdgenoot van Yperman, die op zijn beurt ook niet minder de onbekwame heelmeesters te lijf gaat. Meester Scellinck heeft absoluut geen grote dunk van het merendeel van zijn toenmalige collega's. Het is hier wellicht ook wel enigszins van belang te wijzen op de belangrijkheid van bovengenoemde handschriften op taalkundig gebied, door het feit dat zij in de Dietse taal werden geschreven in een periode van onze geschiedenis toen alle wetenschappelijke en andere werken in het Latijn gesteld waren. Wij laten hier als bewijsvoering de tekst van Meester Scellinck in extenso volgen :

(*) Zie O V Z XLVI (1971) 82-88.

(1) Koninkl. Bibliotheek Albert I, Brussel, nr 15624-41, 14de eeuw.

HOE DIE SURGINEN SELEN SIIN.

Nu seldi weten hoe ghedaen selen siin die curginen (dat syn darsateren). Die surginen sellen hebben in allen wegghen ghereet haer instrumenten mede te wercken ende haer naelden ghedraet om daermede te naijen. Si selen oeck confersacie hebben metten goeden surginen ende besien haer were. Want al connen si som daer wel spreken, want al can men wel de theoriken van chirurgien, nochtan en conen si iet alle wercken daer om eest zeer goet dat mense die guede chirurgien siet wercken met snidene met bernen ende met binden. Ende si en selen (coen ende) sachtmoedich siin ende voersienich suptiil van sinnen. Ende sonderlinghe daert sorchliic es te werkene als int hoeft daert hersenbeckken al doir es toter liesen. Ende alwaert daert sorghelic is ende hem hoeden van dronckenschappen, want alle der surgien toebehoort. Ende dat daer orberliic toe is dat en conen si al in die boecken niet begripen. Daer om selen die surginen suptiil siin van sinnen ende behendich, want utermate zeere es te prisene natuerlicheit der sinnen ende sonderlinghe alsoe damascenus seit, die natuerlike sinnen helpen zeer der konsten; ende dat onghenatuert es van sinnen, belet der natueren wel te vaernc. Ende die surginen selen oec wesen gheleerde lieden ende goede clercken, of si selen ten minsten leeren vinden ghenen die gheleert siin, want het dunct my onmogheliic dat enighe surgien sonder lettern souden moghen begripen die konste der surginen. Nu sie ic dat tmeeste deel der surginen siin leeck ende onghelert, dwasen ende sotten, ende dorperen dwelc groot jammer is, want met recht dat niet ghedoghen en soude, want si siin rovers, boffers, clappers ende ondercruypers ende pinen hem altoes den gheleerden surginen te lachteren, ende achter rugghe quaet te spreken om dat si duchten dat men in haer werc straffen soude moghen, ende daerom laten sij ende scuwen goede meesters ende gheleerde mannen. (te lachterne ende te blameren die ghene die gheleert syn ende guede meesters syn ende guede clercken) Ende oeck dat noch meerder jammer es ende tontfarmen, ende alder onbequaemst, dat es dat dat die onweerdighe wiven dese konst aennemen. Ende vermeten hem die namen vanden onghemaken te kennen, ende te ghenesen, ende die si niet en weten noch en kennen, Ende alle dit seit die edele ende die groote meester almansor. Als alsulke surginen jemende ghenesen dat es bi aventueren ende niet bi konsten, want si en hebben daerin gheen rechte reden, noch en kennen niet die complexie des menschen die menigher hande is onder die sempel menschen. Daer om seg ic, dat menich mensche wort bederft onder haer hande; die een blijft (mancende) verleemt, die ander onghenesen, die derde ghefisteleert ende doen si se varen ten sancten waert tot sinte quierin of tot sinte loey (ofte sinte cicillis). Ende dat doen si dan den sieken doen omdat si met halver eeren daer af comen souden. Item som anstecken si metten quaden viere ende menich vaerter qualiic. Ende qualiic moeten si varen die aldus ghedane leeke surginen voert trecken (ende vorderen) want sy siin veel quader dan die (moerdenaren) in die bosschen ligghen en roven ende moerden. Hier eint onse prohemine.

In wat voorafgaat in het « Boec van Surgien » van Meester Scellinck, vooraleer hij zijn XX tractaten aanvangt, lezen wij eerst de voorwaarden waaraan een goed chirurgijn moet voldoen, om daarna pas van leer te trekken tegen de onkundigen.

Hier valt op dat hij geen goed woord voor de vrouwelijke charlatans heeft. Vooral wanneer wij uit het geschiedkundig arsenaal vernemen dat dergelijke vrouwen meestal ook optraden als gewiekste aborteuses met al de pijnlijke gevolgen van dien voor de patiënte. Het moet ons dan ook geenszins verwonderen dat Meester Scellinck de onbevoegden en charlatans bestempelt met het harde woord « moerdenaren ».

Er moet voor een groot deel der bevolking weinig keus zijn geweest, omdat er niet veel meer overschoot, dan in geval van ziekte zich te verlaten op de kracht van kruiden, wondermiddelen en bezweringen van allerlei onkundigen en reizende kwakzalvers. De bekwame schaarse heelmesters bewoonden de steden en de plattelandse bevolking bleef overgeleverd aan beunhazen en aan hun eigen volkse remedies van hun streek.

UITHANGBORD VAN DROGIST.
LANTAARNSTRAAT
STEENMUSEUM TE LYON.

UITHANGBORD VAN EEN CHIRURGIJN - STEENMUSEUM TE LYON.

De oudste stedelijke gildebrieven en ordonnantiën waarin de rechten en plichten der gevestigde heelmesters werden vastgelegd, dateren uit de 15e eeuw. Alom ontstonden gilden van Cosmas en Damianus, die echter in den beginne meer verenigingen waren om de financiële belangen van de leden te behartigen. Het spreekt vanzelf dat deze overgang naar meer ordelijke verhoudingen slechts geleidelijk tot stand kwam en dat het pas in volgende eeuwen tot een krachtdadige strijd tegen alle onbevoegden werd beslist. In 1595 geeft Petrus Talpa uit Brugge lucht aan zijn verontwaardiging over de bende giftmengers, leurders, masseurs, goochelaars, paarden- en veehandelaars in zalf en reukwerk, piskijkers, zigeuners en vagebonden die zonder enige kennis, uit winstbejag de goedgebouwde gemeente om de tuin wisten te leiden. Niet alleen voornoemde lui, maar brutale en geraffineerde vrouws-personen waren een ware landplaag die zich zodanig bij het volk had weten in te dringen, dat er op vele plaatsen en in de meeste gevallen voor een behoorlijk chirurgijn geen praktijkuitvoering mogelijk was. De plattelandse bevolking was het meest aan dergelijke kwakzalvers en bezweerdere overgelaten.

In enkele oude gildebrieven kan men een en ander lezen over een proef af te nemen door deken en ouderlingen. Zo lezen wij de artikels over de «leerknechts en knechts» in een Utrechtse ordonnantie van 28 juli 1434⁽²⁾ en vernemen de bepalingen waaraan men diende te voldoen om het beroep van «barbier» en «chirurgijn» te mogen uitoefenen. In een aanvulling van deze ordonnantie uit het jaar 1479 is het duidelijk dat het bedrijf van de chirurgijn als de voltooiing werd beschouwd van een opleiding, waarvan het barbiësexamen een vooropleiding was. Er werd ook bepaald, dat men eerst gildebroeder of meesterbarbier kon worden, na drie jaar als leerjongen het ambacht te hebben geleerd, terwijl de chirurgijnsproef een vierjarige leertijd vereiste.

De Stadsmagistraat van Brussel vaardigde gelijkaardige verordeningen uit die de voorwaarden tot de uitoefening van het geneeskundig beroep formuleren. Een ordonnantie uit het jaar 1424⁽³⁾ toont duidelijk dat men door reglementering van het beroep de medeburgers wenste te beschermen tegen allerlei knoeiers en onbevoegden.

In de Biographie Nationale-Bruxelles 1901, VI. col. 884 sqq, vinden wij te Brugge een zekere Jan Pelsers vermeld als bekend geneesheer-heelmeester uit de 16e eeuw. Hij werd door de Stadsmagistraat officieel aangesteld. In een zijner werkjes: *Examen Chirurgorum Inhoudende claer ondervviis, oprechte, geschichte, ende naecte leeringhe der chirurgienen ende barbiers, ghemaect bij M. Ian Pelsers van Diest, ghezuvoeren chirurgien ten pensioene der stede van Brugghe. — Te Brugghe by Hvbrecht Goltz. Int iaer M.D.L.X.V.*⁽⁴⁾ herkennen wij een leerboek ten behoeve van de geschoolde chirurgijns-barbiers, die geen Latijn, Grieks, Hebreeuws noch Arabisch kenden, teneinde hen te helpen in de stielvaardigheid en ter bekwaming voor het afleggen van de voorgeschreven proeven. In de Univ. Bibl. te Gent vinden wij een ander werkje van Jan Pelsers getiteld: *Van de peste, een generale methodus om te cureren die contagieuse ziekte der pestilentiale corste met haer symthomata.*⁽⁵⁾ Ook in dit boekje waarschuwt Pelsers tegen *charlatans, quackzalvers, reuweghen en schrobbers* die allen onbevoegd waren.

In 1586 laat een Deens diplomaat, H. Rantzau, ten behoeve en voor de scholing van de kandidaten chirurgijns, bij Plantijn te Antwerpen zijn belangrijke hygiënische traktaatjes verschijnen.

Onder de aanwezige stukken van het Stadsarchief te Gent, gecatalogeerd onder nummer 156/bis 16 vinden wij een zeer merkwaardig stuk onder de titel: *De Neringe der Chirurgijns Barbiers van Gent*. Over de boete als niet gecompareert hebbende op den feestdag van de h.h. Cosmas en Damianus 1643 in de misse. Een acte van op pensioenstelling in data 29 mei 1665. Een stuk relatief tot 't decreet van 1699 ende oock versoek door de supposten dat geen boeten eedt en sal gehouden worden tot laste van de neiringe.

(2) VAN ANDEL: Chirurgijnen en Beunhazen. Amsterdam 1971. Zie ook Th. Boesmans, cf. de Bibliografie.

(3) «Stadsarchief Brussel. «Rootstuetboeck metten taetsen» fol. 107v^o-110v^o.

(4) Koninkl. Bibliotheek Albertina, nr. 68918 12° form^t. 182 blz., 16 blz. tafels.

(5) Gent Univ. Bibl. nr. R 950, Brugghe. P. de Clerck, 1569, 8°, 117 blz.

Meester Jan Rym⁽⁶⁾ Licenciaet inde medecynen ende prelecteur van de lesse der Chirurgie deser Stadt peexamineert hebbende de requeste gepresenteert aen mijn Edle Heeren schepenen van der keure op den 13 October 1719 bij en van weghe[n] Livinus Le Ducq Jr phli Mr Cirurgien ten eynde van te bekomen Commisarissen tot Examinatie, ende alsoo voorts geprocedeert te worden met syne preuwe inde Conste van Chirurgie ende Barbarie, alles ingevolge d'ordonantie van heeren van selve daete, ende om de selve diesaengaende te informeren, seght dat ingevolge de statuten en d'ordonnantien op het fait der Medecynen bij mijn E^{le} Heeren schepene van der keure ghemaect, ende uytgegeven besonderlic by het 1 ende 2 ar^{le} van d'eerste Amplicatie van de selve statuten is geseyt dat alle de gone, sonder exceptie van persoonen, willende Meester passeren inde voornoemde Chirurgie verobligeert sullen syn eerst ende alvoren te thoonen dat sy den tyt van dry jaren hebben gefrequeenteert de lesse dieder ter Causse van de voornoemde Chirurgie sal gegeven syn, ende by foute van dien en sullen tot de selve preuwe niet moghen geadmiteert worden ende bij het leste ar^{le} van dire gecommineert ene boete van vijftigh guldens tot laste vande gesworene barbiers chirurgyn die eenige persoonen tot de preuwe van de voornoemde neyringe sullen aenveirden sonder 't hebben bethoont dat sy den tydt van dry jaren hebben gefrequeenteert de voorgeschreven lessen ende schoon de voornoemde heeren Schepenen niet teghenstaende de voorschreven ordonnantie bij hunne Acte vanden 13 rber 1717 provisoerelië hebben gheconsenteert inden voortganck met de preuwe int ghesagh van N. De Keyser soo ist nochtans 't selve gebeurt met Expressse Clauselen sonder te trecken in Consequentie uytwysens deselve Acte alhier gevoeght, ende gevolgent de intentie vande voorseyde Schepenen dat de voorseyde hunne ordonnantie by ider een voor het oekomende onverbreckelië soude geobserveert worden, vervolgens alsoo den voornoemden Livinus Le Ducq van geen Attestatie en is voorsien tot betoogh dat hij den tyt van dry jaren de voornoemde lesse, ingevolge de voorschreven statuten soude hebben gefrequeenteert, en behoorde hij ter Correctie tot het doen van syne preuwe in de Chirurgie niet geadmitteert te worden gedragende hem niet min inde voor-sienigheyt van het Collegie. get. Jan Rym.

« In de Oudburg (te Gent) werd dertig jaren terug een trapgevel afgebroken, waarin men boven de twee vensters en de deur in half verheven snijwerk had afgebeeld een vrouw, aan wie men een aderlating geeft, den barmhartigen Samaritaan en een heelmee[ster], staande achter een tafel, waarop hij bezig is een lijk te ontleden. Die gevel was daar gesteld ten koste van den heelmee[ster] HELLEBUS in 1660. Thans worden de drie beeldwerken in het Museum van Steenen Voorwerpen bewaard »⁽⁷⁾.

(6) De Ri(i)ms waren een bekende patriciërsfamilie. Bij G. Marechal « Het St.-Annahospitaal te Sint Baafs te Gent » cfr. Ann. v. de Belgische Vereniging voor hospitaalgeschiedenis, IV 1966 blz. 9 ontmoeten wij een Jan Rym monnik te Sint Baafs. Zou dit een familie voorzaat zijn van ondertekenaar van bovenvermeld stuk

(7) Prof. H. VAN WERVEKE : Gedenkbladen-Geschiedkundige Sprokkelingen. blz. 186-187. De relieffbeelden bevinden zich thans — in sept. 1971 — nog in de St.-Baafsabdij. We hebben ons persoonlijk overtuigd van hun aanwezigheid en de drie taferelen gezien. (nota Redactie).

Wanneer in 1703 ter Stede van Gent een monster werd geboren, bestaande uit twee aaneengegroeide kinderen, gaf de stadmagistraat aan Jan Palfijn officieel opdracht het stuk te bestuderen. In 1708 werd de wetenschappelijke verdienste van Palfijn na de vele jaren van beproevingen alom erkend en het stadsbestuur besloot eindelijk zijn grote verdiensten te erkennen. Het gelastte hem met het geven van een leergang van ontleedkunde en chirurgie en schonk hem een amphiteater tot het doelmatig en demonstratief geven van zijn lessen, dat waarschijnlijk gelegen was in het Pakhuis aan de Koornmarkt.

In het stadsarchief dat nogal heel wat stukken over Jan Palfijn bezit en uit de talrijke publicaties van de meester; o.a. zijn *Osteologie* en *Anatomycke of Ontleedkundige Beschrijving* te Ghendt bij d'erfgenaemen van Maximiliaen Graet inden Engel 1703, stellen wij vast hoe wetenschappelijk Jan Palfijn te werk ging en hoe hij er naar streefde een volmaakte opleiding aan de toenmalige chirurgijnen te bezorgen. Over het verplichte lesvolgen der neofieten vinden we evenwel een stuk met zegel, daterende uit 1717 welke door Jan Palfijn en Jan Rym werd ondertekend.

In het stadsarchief van Antwerpen, *Requestboeck 1743-44* ontmoeten wij een specialist in een bepaalde tak van de chirurgie: Pieter-Jozef Hoylaerts, zoon van Pieter en van Elisabeth Aarts, geboren te Antwerpen op 22 december 1720; op 4 januari 1744 verzoekt hij de stadsmagistraat om uit de nalatenschap van zijn moeder een som van 500 florijnen te mogen besteden aan de bekostiging van een af te leggen proef. Hij was toen 24 jaar oud. Hij had zijn leertijd in zijn geboortestad doorgemaakt maar had ondertussen reeds in Holland en andere plaatsen verbleven en zekere praktijk uitgeoefend; ook verbleef hij 18 maanden in Parijs waar hij zich vooral als snijmeester had gespecialiseerd. Op 20 januari 1744 werd hij, op voorwaarde vijf jaar scholing te volgen te Antwerpen, tot het meesterschap toegelaten, maar reeds drie jaren later op 8 juni 1747 slaagde hij schitterend en met een eerste plaats in alle de verplichte proeven en lessen.

Op 4 april 1753 richt Hoylaerts een lang verzoekschrift aan de Antwerpse magistraat, waarin hij zijn bezwaren uitbrengt, dat tot hiertoe de zieken lijdende aan steenkwalen, overgelaten waren in hun lot aan vreemde onbevoegde rondreizende steensnijders en kwakzalvers. Te Parijs had Hoylaerts zich in het steensnijden gespecialiseerd en op basis daarvan verzocht hij de magistraat om aldus in deze hoedanigheid officieel te worden aangesteld, wat dan ook op 10 mei 1753 werd toegestaan. In de «Gazette van Antwerpen» liet Hoylaerts enkele aankondigingen verschijnen waarin hij zich aanmelde voor de specialiteit van het steensnijden en het behandelen van geslachtsziekten. In de «Gazette van Antwerpen» n° 39 dinsdag den 15 Mey 1753" lezen wij hiernavolgende tekst: « *Alsoo S. Petrus Hoeylaerts, Mr. Chirurgyn deser/ stadt onlanghs door myne Eerw. Edele Heeren/ van ons Magistraet is gepensionneert ter oorsaecke van/ syne particuliere wetenschap, die hy is besittende in het/ snyden en cureren van alle degene, die geaffligeert/ zyn met de alder-pynelyckste quale van den STEEN./ van de welcke hy alreeds eenige jaeren herrewaerts/ veele, en van alderhande soorten van Persoonen met/ goet succes heeft geholpen, en de STEENEN met eene/ particuliere soete behan-*

deling gesneden op syne sai-/soenen; soe adverteert hy dat alle dcgene, die aen/soodanige quale onderworpen zyn, sich by hem kon-/nen adresseren, om daer van gesneden en gecureert/ te worden, en dat hy jaerlyks die Operatien doet van/ half April tot ultimo Juny, en van primo September tot/ ultimo October. Dat Sr. Petrus Hoeylaerts, Chirurgyn van 't S. Eli-/zabeths Gast-huys deser Stadt Antwerpen, heeft/ bekomen de infalibel Remedie van den Heere Keyser/ tot Parys, tot het genesen, van de groote Venus-Sieck-/te, welcke quael door dese Remedie Radicabel wort/ genesen gaende en staende, sonder dat der Patient/ iets van syne affairens moet negligeren, noch te ab-/stineren van eenigh geselschap. Het is den Reme-/die, de welcke, niet alleen tot Parijs, maer geheel/ Vranckryck door, genoeghsaeme preuve heeft ge/geven van de waere genesinge deser Quael. Gelyck/ blyckt uyt menighvuldige Attestatien./

Dit artikel omschrijft enigszins hoe men er naar streefde het chirurgijnsberoep te zuiveren van een onbekwame en doorgaans gevaarlijk gezelschap en het beroep los te maken van een minderwaardig werk als dat van barbier. Dat men geleidelijk, hoewel het nog eeuwen zou duren, tot een volmaakter opleiding en scholing zou komen ligt voor de hand in Ordonnanties, gildebrieven en beroepspublicaties. Gaandeweg is het tot de chirurgijns doorgedrongen, dat, wilden zij aanspraak maken op rechten en aanzien, zij ook de verplichtingen hadden van vakkennis, onbaatzuchtigheid en gevoel van verantwoording, die zwaarder doorwogen dan de eisen die het veilige en zelfgenoegzame bestaan als gildebroeder hem stelde.

BIBLIOGRAFIE

- BOESMANS, Th. : De examens in de Chirurgijns-gilden. Acad. Proefschrift Utrecht 1942.
- BROECKX, C. : L'Histoire de la Médecine Belge avant le XIX siècle. Gand 1837.
- BROUWER, A.J.M. : Oude ordonnantiën, betreffende genees- heel- en verloskundigen, apothekers, kwakzalvers, enz. (Nederl. Tijdschr. v. Geneeskunde. jg. 1899).
- OVERVOORDE, J.C. : De Gilden van Utrecht tot 1528. 2 dln. 's Gravenhage 1896.
- SPILLEMAECKERS, E. : Een Brusselse Ordonnantie betreffende de uitoefening van de Geneeskunde in 1424. *Scient. Historia*, II (1969), pp. 49-58.

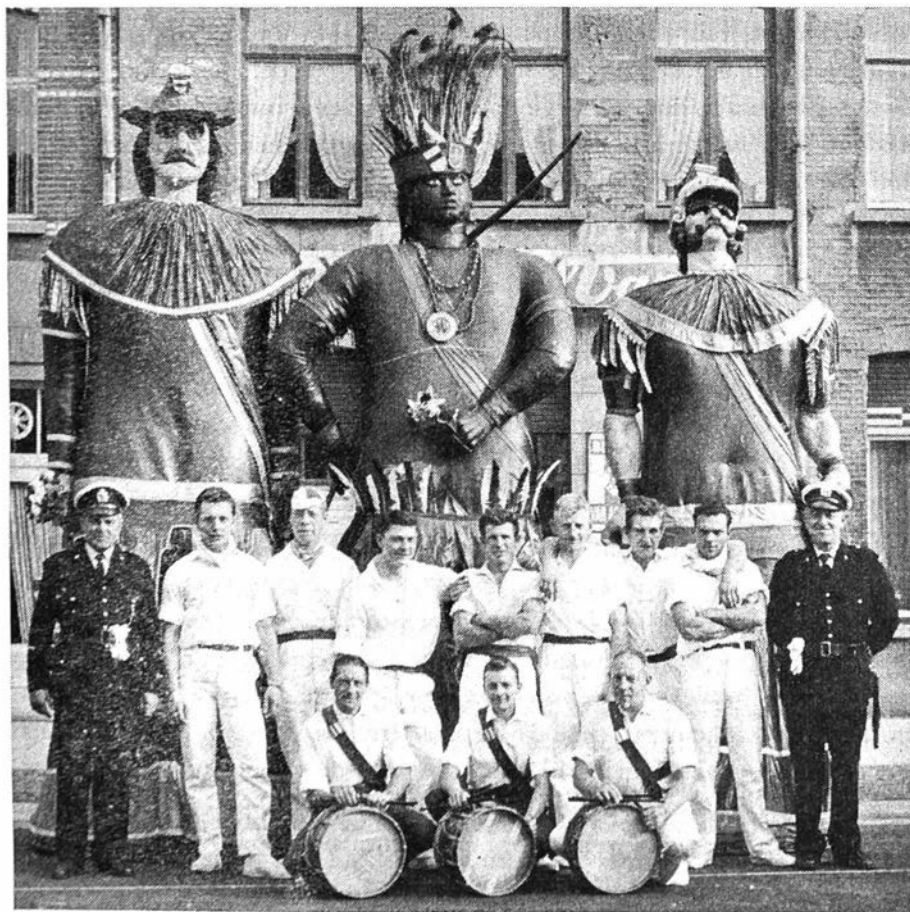
Wij danken de heer H.J. Bockstal, G.C.S.J., heraldicus en genealoog, voor de bereidwilligheid waarmede hij de tekeningen heeft gemaakt.

A.G. HOMBLE, G.C.S.J.

Internationaal Studiekomitee betreffende de Ommegangsreuzen

1970. Groei, bloei en snoei in de Oostvlaamse reuzenfamilie*

De reuzenommegang gaat traditioneel uit tijdens de zomerkermis, meer bepaald de dag van « Katuit » d.i. de donderdag die valt na de 4de zondag van augustus. In zeer beperkte kring, gaat reus Indiaan alleen uit op het Schuttersfeest van de St.-Sebastiaansgilde in augustus. Mars en Goliath leven op afstand van de schuttersgilden en komen alleen maar op het podium op de donderdag van Katuit in gezelschap van reus Indiaan.

Goliath

Indiaan

Mars

Cliché Het Volk

* Vervolg van O V Z XLVI (1971) 113-124.

27 augustus 1970 beleefde men de zoveelste « Katuit » met de reuzenommegang, een miniatuuruitgave van de Ommegang. 1970 bracht enige vernieuwing in de feeststoet, die voorheen fel begon te lijden aan bloedarmoe en gebrek aan belangstelling. In een zachte zomeratmosfeer ging de feeststoet uit onder de titel « Vernieuwde Ommegang ». In fel gekleurde pakken trokken vendelaars en trommeelaars door de sraten. Huppelpaardjes en grote knaptanden zorgden voor de vrolijke noot. Menig toeschouwer maakte kennis met de varkensblaas of moest zijn hoed beschermen om aan de vraatzucht van de knaptanden te ontkomen. Daar komen de reuzen! Vergezeld door een harmonie komen Mars, Goliath en Indiaan aangegetreden.

Het wijsje « 't Ros Beiaard doet zijn ronde » is niet uit de lucht en geeft de maat aan voor de dansende reuzen. Een erewacht van pijnders houdt een waakzaam oog op de reuzen, die door een dichte menigte in de stoet gevolgd worden. Op de markt werd de Middeleeuwse klucht « Nu noch » opgevoerd en door honderden mensen bijgewoond. Na het spel trekt de stoet naar het Heldenplein waar de reuzen opnieuw een dansnummer uitvoeren. Een spetterend vuurwerk was de apotheose van de ommegang. Voor de zoveelste maal had Dendermonde zijn reuzenommegang beleefd. De nieuwe stijl viel in de smaak van stedelingen en bezoekers. Er bestaat nog geen gevaar dat de Dendermondse reuzen thuisblijven en enkel zouden verschijnen tijdens de Ros Beiaardfeesten. De reuzen vormen een blijvend element in het levende volksleven en bekleeden een ereplaats in de bloei-periode van de Vlaamse reuzen.

EVERGEM-BELSELE.

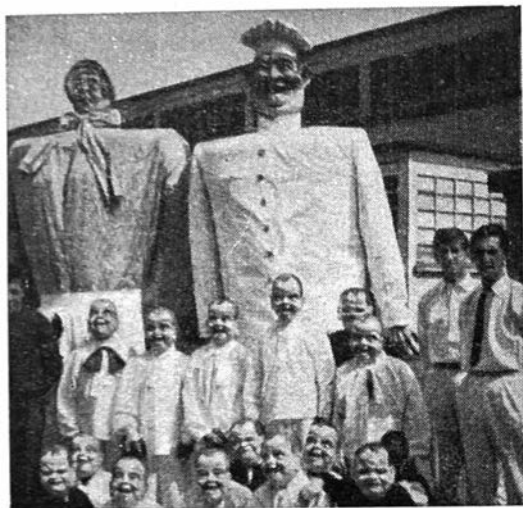
In het jaar des Heren toen men schreef negentienhonderd tweeënzestig vierde men het zestigjarig bestaan van de parochie. Deze gebeurtenis ging niet ongemerkt voorbij. Trouw aan de jaarlijkse traditie een folkloristische stoet in te richten kwam men tot het besluit volgend jaar voor een heruitgave te zorgen voor de volkskundige manifestatie en hieraan de naam « reuzenstoet » te koppelen.⁽¹¹⁾

In dit bijna verloren hoekje van het Meetjesland deed reus Pol den Bakker zijn triomfantelijke intrede op 19 mei 1963. Op die lentedag waren honderden kijklustigen te Evergem-Belsele om de reuzenstoet in ogeschouw te nemen. Vooraf stapte de reuzengroep « De Bloemisten » uit Evergem-Centrum gevolgd door tafereeltjes die het volksleven uit vroegere dagen uitbeelden: de loteling, een praalwagen met de vinkeniers, de plankierkaarters, de boogschutters. De actualiteit van de ruimtevaart was in beeld gebracht door de zonnekloppers met een raket. Ook het sociale culturele leven kreeg zijn aandeel door een praalwagen met de K. S. A. een vendelmuziekkorps uit Gent, de praalwagen van het lokale zangkoor « De Belzelieren ».

De hoofdschotel van de reuzenstoet waren de reuzen zelf. Vooraan de nieuwbakken reus Pol den Bakker, omringd door de reuzenparen Karel en Ida uit Loven-

(11) Inlichtingen verstrekt door de Hr. Marcel DE MIL, Rabotwegel 1, Evergem-Belsele. We danken de secretaris van het Feestcomité voor de informatie en dokumentatie.

degem, Manten en Kalle uit Zomergem, Jacob en Jacqueline uit Ronsele, Bruno en Rosalinde uit Drongen. Na de eerste zegetocht greep de aanstelling plaats van reus Pol den Bakker als nieuwe ereburger der parochie.

Na een jaar verblijf in Belsele viel het reuzenoog van Pol op de bakkerin Pauline. Tijdens de folkloristische hoogdag op 17 mei 1964 traden ze in het huwelijk. Het jong reuzengezin liet zijn adres drukken onder de benaming van Pol van de Caele en Pauline van de Lieve. Beide familienamen zijn ontleend aan de plaatselijke toponymie, de beken Cale en Lieve. Zonder onderbreking doen de reuzen op Sinksendag hun ommevang.

De achtste feeststoet van 1969 stond in het teken van de Belgische geschiedenis. De meifeesten van 1970 brachten opnieuw een machtig schouwspel met als thema « Operette Show ». De reuzen Pol van de Caele en Pauline van de Lieve gingen de stoet vooraf. Ruim vierhonderd deelnemers waren vertegenwoordigd door groepen of hadden plaats genomen op een der 21 praalwagens. Het was een kleurrijk schouwspel, opgeluisterd door de Harmonie van Evergem en de mooie majorettegroep. Moge de reuzen Pol en Pauline nog vele van de luisterrijke ommegangen beleven en meemaken onder het motief « reuzenstoet ».

KRUISHOUTEM

Ter inleiding van ons jaaroverzicht brengen we een historische gebeurtenis op de voorgrond die van grote betekenis is geweest voor het ontstaan van het huidige volkskundige feest 't Gulden Ei.

In 1670 verleende de Franse zonnekoning Louis XIV aan Kruishoutem het privilege een jaarmarkt te houden. Driehonderd jaar geleden werd de eerste stap gezet om verkopers en kopers bijeen te brengen op een openbaar plein onder de bescherming van de magistraat. Zo ontstond de wekelijkse markt, die als eiermarkt beroemdheid verwierf in binnen- en buitenland.

De herdenking van de historische gebeurtenis uit de 17de eeuw was voor Kruishoutem een passende gelegenheid om in 1970 de volkskundige manifestaties, rond en om 't Gulden Ei, met bijzondere luister te vieren. Voor ons biedt het jaar 1970 een passende gelegenheid om de groei en bloei van de Kruishoutemse reuzen op het voorplan te brengen. Het jaar 1952 was een betekenisvol startjaar. De plechtige slotzitting van de nationale week van het ei en de braadkip verzamelde te Kruishoutem 500 afgevaardigden uit Vlaanderen en Wallonië om de problemen van de afzet te bespreken. Maar ook op die dag waren duizenden toeristen getuige

van de eierworp in zijn beginstadium en van de eerste reuzenomgang. Op zondag 31 augustus stond Kruishoutem in feesttooi. De nieuwe reuzen Pier en Mie werden boven de doopvont gehouden en traden gelijktijdig plechtig in het huwelijk. Voor de reuzen betekent dit een reuzeslag : twee sacramenten in één keer.

De reuzen van Kruishoutem zijn geen historische reuzen, zoals die van Aalst, Dendermonde, Geraardsbergen, Wetteren en van zoveel andere Oostvlaamse gemeenten. Pier en Mie zijn het symbool van het werkende en het levende Kruishoutem. Ze zijn het wandelende zinnebeeld van het economische leven te Kruishoutem, nu een Europese beroemdheid geworden dank zij de eiermarkt.

De namen van de reuzen Pier en Mie zijn ontleend aan twee honderdjarigen Pier en Mie die respectievelijk in 1951 en 1952 feestelijk gehuldigd werden. De nog levende honderdjarige Mie De Stoop was getuige hoe haar dubbelgangster, reuzin Mie, als dorpsgenote werd ingeburgerd. De Oostvlaamse reuzenfamilies waren flink vertegenwoordigd op het huwelijksfeest van Pier en Mie. Een vijftigtal reuzen stapten mee in de eerste reuzenomgang te Kruishoutem, o.a. Hanske de Krijger en zijn gemalin uit Oudenaarde; Djoos Vander Stroelbeke en zijn gezin uit Leupegem; Sarel en Tiele uit Louise-Marie; Tonus en Tonia uit Gavere; Franso en Adèle uit Zulte; Pie, Mie en Pia uit Nederbrakel; Markies en Markiezin uit Lede; Poliet en Liza, reuzen van den Berg te Wetteren. Vijftig reuzen gaven aan de stoet een triomfantelijk en kleurrijk cachet van een reuze-reuzenomgang.

De feestavond in 1952 eindigde in de hovingen van het kasteel van Mevrouw Piers de Ravenschoot met een prachtig openluchtspel, getiteld « De Paus van Hagendonck », geschreven door Gaston Martens en op het podium gebracht door de Kruishoutemse rederijderskamer De Mastbloem.

September 1952 was een dankbare inzet voor de groei van het feest van 't Gulden Ei dat later naar Paasmaandag verschoven werd. Het zaad was gestrooid; het kiemde. Zou het Feestcomité ook de vruchten oogsten op lange termijn? Zou de toeristische belangstelling kunnen gaande gehouden worden?

In 1955 werd de volkskundige manifestatie « Op zoek naar 't Gulden ei » flink gepropageerd door het verspreiden van een aanplakbiljet waarop Pier en Mie, als hoofdmotief van de eierfeesten staan afgebeeld. Kunstschilder Herman Verbaere zorgde voor een mooie tekening van de eierboer en de eierboerin. Ondertussen werden de feestelijkheden van Paasmaandag verrijkt met een aantrekkelijke oriëntatierit die talrijke automobilisten en fietsers aanlokte. In september 1955 vierde men nog eens flink feest ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan der nieuwe kerk.

In de historische taferelen van de optocht was er een plaats voorzien voor de reuzen Pier en Mie. Ze droegen een reuzekorf vol eieren, herinnerend aan de keure waarbij toelating werd verleend de jaarmarkt te houden. Ze waren vergezeld van een reuzenhen. In 1958 trokken Pier en Mie, zoals iedereen, naar de Expo te Brussel. Tijdens de reuzenoptocht in de Heizel werden ze warm toegejuicht en oogsten ze veel succes.

Kruishoutem is een gezonde gemeente. De inwoners worden er oud. Op 25 oktober 1964 vierde men opnieuw een honderdjarige, in de burgerlijke stand bekend

Pier, Meleken en Mie

als Melanie Vanden Berghe.⁽¹²⁾ Tijdens de ontvangst van de eeuweling op het gemeentehuis deelde een lid van 't schepencollege mede, dat de naam van Meleken volgend jaar zou geschonken worden aan het reuzenkind dat verwacht wordt in 't gezin van Pier en Mie. De reuzentelg kwam een jaar later dan men beloofd had. In 1966 wordt de Kruishoutemse reuzenfamilie gezegend met een mooi dochterken, dat de naam kreeg van Meleke, zoals de ambtenaar voor twee jaar voorspeld en beloofd had. De jonge reuzin hield bij monde van een ambtenaar van de burgerlijke stand een gloedvolle, pittige redevoering over Kruishoutem in het verleden en in de toekomst. Uit deze historische toespraak noteren we volgende passage. « We zijn er hier op vooruitgegaan. Ze klappen in heel het land — en wie weet? in heel de wereld — van Kruishoutem en van zijn eiers en van heel de santeboetik. Kijk naar de families van Deinze. Vroeger, in mijn jonge jaren, telde Kruishoutem 7 000 zielen; Deinze amper 4 000. We zijn niet jaloers. Ze mogen ook vooruitgaan. We moeten zoeken wat ons bindt en niet wat ons van elkander wegtrekt. En kijk! Kan het schoner gaan in 't leven? Deinze heeft de kiekens Kobbe en Canteclaer, en wij hebben d'eiers. 't Een kan zonder 't ander niet voort. Ja, 't leven is schone

(12) R.v.d.L. Kruishoutem. Een honderdjarige en een reuzenkind. OVZ jg. XXXIX (1964) blz. 202.

en 't is misschien nog schoner dan vroeger. Leve Kruishoutem! Wij zijn reuzeblij in de gemeente van het ei! »⁽¹³⁾

Of het de moeite loont op Paasmaandag neer te strijken te Kruishoutem kunnen de toeristen zelf afleiden uit het zwaar beladen feestprogramma. Iedereen vindt er zijn gading. Uit het feestkalender van 1970 putten we volgende manifestaties die een waar genot vormen voor oog en oor: verkiezing van de eikoningin; krielhanenzetting; wijding der paarden en ommegang; Gulden Ei-Rally; schuttersfeest; eierspelen-competities; ballonnenwedstrijd; historische stoet en ommegang; Bruegeliaans eiermaal; reuzen-eierworp.

De reuzenfiguren Pier, Mie en Meleken karakteriseren niet alleen de gebondenheid aan de economie, maar vormen de schakel tussen het verleden en het heden. Kruishoutem is de enige gemeente waar drie reuzen hun naam te danken hebben aan de honderdjarigen. Naast deze reuzenfiguren telt Kruishoutem onder haar ereburgers de letterkundige en volkskundige Dr. Cyriel De Baere (°Baasrode 1884, †Beringen 14.10.1961).

Hij bracht zijn jeugdijaren door te Kruishoutem vanaf 1886 tot 1906, zodat hij beschouwd wordt als een kind van het Kruishoutemse volk. Uit blijk van bijzondere waardering voor de verdiensten van Dr. C. De Baere, werd hem op 2 april 1956 het ereburgerschap van de gemeente geschonken.

De letterkundige en volkskundige liet deze bliken van hoge waardering niet onbetuigd. Zijn liefde voor de reuzen in 't algemeen en voor de reuzen van Kruishoutem in het bijzonder zette hem ertoe aan een reuzenlied te schrijven. De tekst van het lied, in vijf strofen, werd getoonzet door Rik Van Rechem en luidt als volgt.⁽¹⁴⁾

1. Hebt ge de reuzen niet zien dansen.
't Was op de hoek van de eiermarkt.
Leve de reuskens, leve de reuskens, }
Leve de reuskens van de eiermarkt. } bis
2. Pier heeft een pluim op zijn hoedje zitten,
Mie heeft haar blinkende mutsken op.
3. Dansen dat doen ze de hele Zomer,
Maar in de Winter die zijn ze moe.

(13) G. WEZE. Kruishoutem. Reuzin Meleke, OVZ jg. XXXXI (1966) blz. 177-181. In deze bijdrage staat de volledige redevoering opgenomen.

(14) We vernamen van de Hr. D'HUYVETTER, gemeentesecretaris van Kruishoutem dat de zangwijze van het lokale reuzenlied geïnspireerd is op « het bultenlied ». In het Gentse was het bultenlied zeer verspreid. In het begin van de 19de eeuw greep op 't Seles Kerst een bultenfeest plaats waar het lied gezongen werd. Van de tekst hebben we nog volgende woorden kunnen achterhalen, die thans veel gelijkenis vertonen met het reuzenlied.

Hebt ge de bulten niet zien dansen? }
't Was op de hoek van de Lepelstraat. } bis
Leve de bulten, leve de bulten. }
Leve de bulten van de Lepelstraat. } bis

4. Als ze hun eieren maar niet breken,
Anders dan vallen zij in 'n koek!
5. Gaat ge de reuskens niet zien dansen,
't Is op de hoek van de eiermarkt!

Onafscheidbaar van de reuzenommegangen zijn de feeststoeten. Ook hierin blijft Kruishoutem niet ten achter. Alle jaren worden afwisseling en vernieuwing gebracht in de taferelen. De uitbeelding van het verleden, ontleend aan de geschiedenis of aan de volkskunde, geschiedt op praalwagens of door groepen. In 1970 was het thema ei of kip nogmaals aan de beurt op zeer originele wijze: o.a. een reuzenkip en -ei, boerinetjes uit la belle époque, de hanevechters van de Marolle, de bedeling van kuikentjes door de Biest, de eerste eierveiling, de praalstoet met Louis XIV en zijn hovelingen.

Tekst : Dr. Cyriel De Baere.

REUZENLIED.

Muziek : Rik Van Rechem.

1. Hebt ge de reu-zen niet zien dan-sen, 't Was op de
 2. Pier heeft een pluim op zijn hoed-je zit-ten Mie heeft haar
 3. Dan-sen dat doen ze de he-le Zo-mer Maar in de
 4. Als ze hun ei-e-ren maar niet bre-ken An-ders dan

1. hoek van de eier .. markt, Le-ve de reus-kens, Le-ve de
 2. blin-ken-de mut-sken op, Le-ve " " " "
 3. Win-ter dan zijn ze moe! Le-ve " " " "
 4. val-len ze in een koek! Le-ve " " " "

1. reus-kens, Le-ve de reuskens van de ei-er - markt!
 2. " " " " " " " " " "
 3. " " " " " " " " " "
 4. " " " " " " " " " "

5. Gaat ge de reus-kens niet zien dan-sen 't Is op de hoek van de ei-er-
 markt! Le-ve de reus-kens, Le-ve de reus-kens, Le-ve de reuskens van de eier-
 markt! Gaat ge de reuskens niet zien dan-sen, 't Is op de hoek van de eier-
 markt! Le-ve de reuskens, Le-ve de reus-kens, Le-ve de reuskens van de eier-
 markt!

De bier- en teerfeesten zijn uitgegroeid tot machtige manifestaties die de grenzen van het lokaal gebeuren fel overschrijden. Het Bruegeliaanse eierfeest te Kruishoutem is een fijne vondst die aansluit bij de Vlaamse tradities en bij het gezegde: «Langs de maag om, verovert men het hart».

Ten slotte nog een woord over het hoogtepunt van 't Gulden Ei, n.l. de eierworp 1970. Omstreeks 18 uur beginnen de klokken te luiden, loeien de sirene en galmt het reuzenlied over het centrum van Kruishoutem. De worp geschiedt vanuit de kerktoren. Honderden plasticen eieren, vastgehecht aan plasticen valschermpjes dwarrelen over de duizendkoppige massa. Onder de eieren bevindt zich het Gulden Ei, dat een waarde van 1 000 fr. vertegenwoordigt; daarbij zijn er nog vier eieren ter waarde van 500 fr. en vijftig eieren te ruilen tegen een geldwaarde van 50 fr. De zanter van 't Gulden Ei krijgt uit handen van de ei-koningin het symbolisch gulden ei.

LOVENDEGEM

Het eerste verhaal begint in het jaar 1948 met de reuzen Karel, Ida en de zoon Gerulfus, gecreëerd door de dekenij Molenstraat.

De reuzen beperken zich niet tot het opluisteren van de feesten in de gebuurtedekenij van de Molenstraat. In 1957 namen ze deel aan de grootse optocht te Elsene. In hun vriendschapsbetrekkingen met de buurlanden wonen ze doop- en huwelijksplechtigheden bij van andere reuzenfamilies. In feeststoeten zijn ze dikwijls van de partij en laten nooit na aanwezig te zijn op de reuzenstoet te Belzele-Evergem.

Het tweede reuzenverhaal neemt een aanvang in de julimaand van het jaar 1968.⁽¹⁵⁾ Het feestcomité van de wijk Schoordam, beter bekend Kort Eindeken en Nieuwstraat, wou het volkskundige element nauwer betrekken bij de feestelijkheden van de wijkkermis. Zo kwam de reus Kamiel Van Schoordam tot stand. De combinatie van Kamiel en Schoordam schonk aan de reus de welluidende naam Kamiel Van Schoordam. In het doopsel van 1968 kreeg hij die naam van de wijkburgemeester. Kamiel is de voornaam van de oudste inwoner van de wijk, Kamiel De Keyser (°15 dec. 1875).

De oudste inwoner is tevens de peter van reus Kamiel. De familienaam Schoordam is ontleend aan de geografische naam van de wijk, weinig bekend door de inwoners. Reus Kamiel behoort tot het volkse boerentype, 3,50 m. groot, klak op het hoofd, blauwe kiel en neusdoek om de hals. Wat is het goed voor Kamiel te leven op Schoordam. En toch mankeerde iets. Een reus is niet geschapen om alleen te leven. In zijn familienaam schuilen de hoedanigheden van een sterk en edelmoedig geslacht. Heraldisch zou hij in zijn schild de werkwoorden «schoren» en «dammen» kunnen voeren om zijn beschermende rol beter tot haar recht te laten komen. Het is geen louter toeval dat hij zijn vrouw ging zoeken in een

(15) We danken de Hr. R. DE MEYER voor de informatie over de reuzen.
De wijkkermis op Schoordam heeft plaats de maandag onmiddellijk vóór of na 21 juli

laaggelegen akkerland — dat jaarlijks overstroomt — om haar zijn bescherming aan te bieden. Zo ontdekte reus Kamiel zijn toekomstige echtgenote Sidonie van Laagland, die voor het eerst kennis maakte met de wijkkermis van Schoordam in juli 1969. Het bleef bij een eerste kennismaking. Sidonie kan men best vergelijken met de sympatieke volkswrouw, niet vreemd aan fratsen en fopperijen; een type dat nog niet in de wijk is uitgestorven. Ze is een mooie verschijning, 3,50 m. hoog, en wordt, zoals Kamiel, tijdens de ommegang in de wijk door één persoon gedragen.

Na een reuzenvrijage van één jaar treden Kamiel en Sidonie in het huwelijk op 20 juli 1970. Het was een echt volksfeest, getuigd van gezonde buurtschap en verstandhouding. 14 harlekijns vergezelden de reuzen. De voorzitter van het feestcomité feliciteerde de reuzen met hun huwelijk. Hij wenste hun veel geluk voor de toekomst. Eenvoudiger kan het niet gezegd worden. Kamiel en Sidonie knipoogden naar mekaar. In hun reuzenbrein zagen ze de stichting van een groot reuzengezin.

Kamiel en Sidonie

Cliché Het Volk

Het is voorbarig en onbescheiden te peilen naar de betekenis van hun reuzen-idee. Zal die wens volgende jaren in vervulling gaan tot eer en glorie van Schoordam? We hopen nog verscheidene malen Kamiel en Sidonie te kunnen betrekken in ons jaaroverzicht. Ook Schoordam heeft er baat bij dat volkse tradities in ere worden gehouden.

MARIAKERKE

Het wonder verhaal van reus Fonske en Katharina, die later zijn naam in Pier verandert⁽¹⁶⁾, en het wedervaren van de reuzen Kolle en Kolette⁽¹⁷⁾ verschenen in vorige bijdragen. In juli 1970 werden de drie reuzen op straat gebracht om te verbroederen met de inwoners van Mariakerke Oostende. Op initiatief van de Handelaarsbond van Mariakerke bij Oostende kwam een verbroederingsfeest tot stand tussen de Mariakerkenaars van Oost- en West-Vlaanderen. Ruim 450 Oostvlamingen maakten de verplaatsing mee.

Na een gulle ontvangst in het stadhuis van de Koningin der Badsteden nodigde de gastheer, burgemeester Piers, de genodigden uit tot een receptie. Van deze gelegenheid werd gebruik gemaakt om een blijvende herinnering op beeld te brengen waarbij de reuzen ook hun aandeel mogen opeisen.

MUNTE

De traditie van het jaarlijks reuzenfeest startte de eerste meidag in 1955. De eerste reuzenstoet stak van wal met reus Miele, inwoner van de wijk Kuspoel. Uit het officiële stuk n.l. de identiteitskaart, weten we dat hij afkomstig is uit Geraardsbergen, vrijgezel en rentenier van beroep.⁽¹⁸⁾

De feestelijkheden kregen een luisterrijker verloop op 6 mei 1956 door het huwelijk van Nonkel Miele met tante Nitte. De Gentse toneelschrijver, Romain De Coninck, was getuige bij het huwelijk van zijn eigen geesteskinderen.

De populariteit die Romain De Coninck geniet met zijn humoristische verhalen over de belevenissen van Nonkel Miele en tante Nitte is aanleiding geweest om het grappige paar als burgers in de Muntse gemeenschap op te nemen. Hun eerste taak bestond in het officiële bezoek aan het groot Zomerfeest op 22 juli, dat georganiseerd werd ten voordele van de gemeenteschool. In 1958 bracht de ooievaar in het gezin een lief dochttertje Mary. Een jaar later krijgt 't reuzenkind het gezelschap van een broer en zuster, een tweeling, die Paulke en Ivonke gedoopt werden. Tot de ere-genodigden van Nonkel Miele en Tante Nitte behoorden de Heer en Mevr. Romain De Coninck. Als peter en meter fungeren de H^{er} en Mevr. Verlinden en Mr. en Mevr. De Ganck. De feeststoet vertrok van de Kerkhoek naar de Hundelgemse steenweg over Biest en Dorp, naar het gemeentehuis. Een prachtig schouwspel! Scooters, fietsers, ruiters openden de stoet. Vooraan pronkten de schilden der provinciën. De reuzenfamilies uit de buurt waren vertegenwoordigd door de reuzen uit Meilegem. De fanfare Sint-Cecilia uit Bottelare zorgde voor de muzikale stemming. Getooide wagens met meiboom en meikoning herinnerden aan de vroegere meivieringen. De actualiteit van de dag, het eerste Russische ruimtetuig Spoetnik van 1958, vormde de schakel tussen verleden en toekomst.

(16) O V Z XXXXIII (1968) blz. 59-62.

(17) idem XXXXIII (1969) blz. 53-54.

(18) Gegevens verstrekt door FRANS DICK, Verlindenstraat 119, Munte.

Een melkauto, gekoppeld aan de wieg van de boorlingen Paulke en Ivonneken, zorgde voor de culinaire humoristische noot.

Aan het gemeentehuis was een dichte menigte verzameld om de inschrijving van de reuzentweeling in het bevolkingsregister bij te wonen. Alle Muntse kinderen onder de twaalf jaar kregen doopsuiker, als blijde herinnering aan het inburgeren van de reusken in de Muntse gemeenschap.

Munte heeft een 15-jarige reuzenommegang achter de rug.

Reuzekenskermisdag blijft nog even fris en jong.

NEDERBRAKEL

In 1929 stak het feestcomité van de Hoog- en Neerstraat van wal met het initiatief een reus te maken⁽¹⁹⁾. Onder de impuls van de heren Petrus en Jos. Herregodts en Arthur Eeckhout kwam reus Pi in Nederbrakel zijn intrek nemen op de eerste zondag van oktober 1929. Hij is een vrolijke verschijning die het boerentype van Zuid-Vlaanderen uitbeeldt.

Het heeft tien jaar geduurd vooraleer de stoere boerenzoon een levensgezellin vond. In 1939 vond Pi het gepaste gezelschap in de persoon van reuzin Pia. Het werd een groots en luisterrijk bruiloftsfeest. Het jaar nadien brak de oorlog uit. Na een jaar gezinsleven moesten de reuzen onderduiken tijdens de bezetting. Na vijf jaar geleefd te hebben van een karig rantsoentje kwamen ze in 1945 terug te voorschijn.

Jaar na jaar was het reuzenpaar te gast op de kermisfeesten van de Hoog- en Neerstraat. Op zondag 5 oktober 1947 was de kermisdag bijzonder gekenmerkt door een niet alledaagse jubileumviering. Het reuzenpaar Pi en Pia stond in het brandpunt van de belangstelling: men vierde hun zilveren bruiloft, de bekroning van 25 jaar trouw huwelijksleven. Deze gebeurtenis in de oostvlaamse reuzenfamilie lokte honderden kijklustigen naar de landelijke gemeente. 24 kleine jongens en meisjes in kleurrijke jasjes en bloesjes vergezelden het Brakelse reuzenpaar.

Op zaterdag 2 oktober 1948 werd de kermis van de Hoog- en Neerstraat met kanongebulder aangekondigd. 's Anderdaags deden Pi en Pia terug hun blijde intrede in de bevlagde straten. Ze dansten vrolijk, omringd door een erewacht van de blauwe kielmannen en begeleid door de vrolijke tonen van de lokale muziekmaatschappij Sint-Cecilia. De mannen met blauwe kielen, dito petje en grote rode zakdoek om de hals klepperden met hun houten kloefen op het keiharde wegdek. Vergeleken met reus Pi in zelfde kledij waren zij miniatuurmensjes uit het sterke Brakelse boerengeslacht.

In 1949 brachten de reuzen weer vreugde en plezier tijdens de kermisdagen en zorgden voor tering en nering. Tien jaar later hebben ze nog niets van hun populariteit ingeboet.

Na 29 jaar huwelijk van Pi en Pia vierde Nederbrakel op zondag 4 oktober 1959 de blijde komst van een reuzenkind.

(19) Jos. VERMEULEN. Hoe heten onze Reuzen? Proeve van inventaris. O V Z jg. XXV (1950) blz. 25. De vermelde datum 1922 voor beide reuzen stemt niet overeen met de inlichtingen die we ter plaats ingewonnen hebben.

Weerman Pien doopt reuzin Trienc.

Cliché Het Volk

De zaterdag had de officiële opening plaats van de 30ste braderij in het centrum. De zondag werd het kermisfeest verder gevierd. In de namiddag werd in de Neerstraat een stoet gevormd tot aan de wijk De Jager. De reuzenfamilie uit Elst, Lodewijk van Geutelingen en Karolien De Dempelaere, werd als eregasten afgehaald om peter en meter van de reuzendochter te zijn. In de nabijheid van de kerk werd het reuzenkind gedoopt. De voorzitter van het comité, de hr Alfons

Van der Linden, belichtte het ontstaan van reuzen en wees op de betekenis van het 30-jarig feest, dat onafgebroken met veel pracht en praal gevierd werd.

Na de plechtigheid werden honderden pakjes doopsuiker uitgedeeld. Daarna volgde een wandelconcert. 's Avonds zorgde de Brakelse dansgroep, bestaande uit kinderen van de Hoog- en Neerstraat onder de feeëriekke verlichting voor een paar mooie nummertjes kloefjesdans die een vrolijke noot brachten in de herfstatmosfeer. Nederbrakel beleefde met zijn reuzen een nieuwe hoogdag.

Het jaar 1970 bracht een nieuw geluid. Zondag 13 september was voor Nederbrakel een belangrijke dag, want voor het eerst in de geschiedenis werd een reuzenkavalkade ingericht. Het gemeentebestuur wenste een nieuw kleurtje te geven aan de kermisviering door het vuurwerk te compenseren door een reuzenkavalkade. De overheid deed een beroep op V.T.B. en V.A.B. om dit initiatief glansrijk te realiseren. Men zou trachten van deze kavalkade iets enigs te maken. De feeststoet werd geopend door de ruitersvereniging van Nederbrakel gevolgd door de Koninklijke Harmonie « de Eendracht » en de fanfare « De vrije Kunstkring ». De reuzen uit Lede, van Heurne, van Sint-Denijs-Boekel en uit Elst waren de gasten van het nieuwe Brakelse reuzenpaar Stien en Triene. De vendelzwaaiers uit Ronse genoten veel bijval. De Gaby-Drumband uit Liedekerke zorgde voor de muzikale feeststemming bijgetreden door de inwoners van de Vakenberg en de Olifant. De smakelijke Valkenbergse taart werd als produkt van de culinaire volkskunde aan de kijkers uitgedeeld. De weerman Armand Pien leidde de doopplechtigheid van de nieuwe reuzen.

Een frisse regenbui die hem vergezelde was een toemaatje voor het doopfeest met confetti. Mevr. Charles Van Heuverzwyn en de h. Marcel van den Dooren fungeerden als peter en meter van de reuzendopelingen Stien en Triene. Het publiek werd met snoep bedacht als aangename herinnering aan de eerste reuzenkavalkade in Zuid-Vlaanderen. Nederbrakel is nu rijker geworden met twee nieuwe reuzen.

ZELZATE

Een vorige bijdrage besteedde aandacht aan de reuzenkattefamilie van de wijk Katte te Zelzate⁽²⁰⁾. We zouden aan onze plicht te kort schieten als we nalieten de reuzen van het Centrum ongemerkt te laten voorbijgaan. Ook zij hebben een twintigjarige geschiedenis en traditie achter de rug.

Zoals in de naburige gemeente Assenede zijn de reuzen nauw betrokken bij de jaarlijkse kavalkade- en reklamestoet. De reuzen verschenen voor het eerst op het podium in september 1950 tijdens de viering van het bevrijdingsfeest⁽²¹⁾. Wijlen Laurent De Cuyper en Mevr. J. Chalmet-Wijnackers fungeerden als peter en meter; ze gaven aan de nieuwe burgers de namen Hugo en Eglina. Ze zijn draagreuzen van 3,50 m. hoogte, wegen iets meer dan 10 kg., een uitzonderlijk klein gewicht voor gewichtige persoonlijkheden. Ze behoren toe aan het Feestcomité en werden geschonken door de gebuurtedekenij van Centrum Zelzate.

(20) O V Z XXXXIV (1969) blz. 67-70.

(21) Inlichtingen verstrekt door de Hr. Wim DESMET, Groenstraat 28, Zelzate.

Hugo en Eglina zijn historische reuzen, ontsproten uit het edel geslacht van het Kasteelke te Zelzate. Het wapenschild op hun kledij verraadt hun adellijke afkomst.

Vanaf hun ontstaan namen ze actief deel aan de gemeentelijke feestelijkheden o.a. de kavalkade, het bevrijdingsfeest, Sinterklaasfeest. Al een paar keren deden ze een uitstapje op « zotte maandag » die in 1970 voor de achtste maal gevierd werd.

Het eerste uitstapje buiten de gemeente geschiedde in 1955 naar het reuzenconvent te Wetteren. In 1958 waren ze aanwezig op de nationale reuzenoptocht, die plaats greep in het Heizelstadion, ter gelegenheid van Expo-58.

De reuzenommegang wordt in de lokale volkstaal vereenzelvigd met kavalkade, omdat Hugo en Eglina de eregasten zijn van die grandioze manifestatie. Hun geschiedenis gaat hoofdzakelijk gepaard met het wel en wee van de kavalkade.

Niets wordt onverlet gelaten om aan de feeststoet een dynamisch en kleurrijk karakter te geven ter bevrediging van duizenden kijklustigen.

Een tachtigtal groepen van minstens 40 personen en een achttal muziekmaatschappijen maken van de kavalkade een groot festijn en een enig mooi schouwspel.

Bij de 18de rondgang van de kavalkade op 8 april 1956 waren Hugo en Eglina voor het eerst vergezeld van een trommelkorps. Voor historische figuren is het passend hun komst aan te kondigen door herauten.

Jaar nà jaar deden de reuzen hun triomfantelijke intrede, tot op zeker ogenblik de rust in het feestcomité en in het reuzengezin gestoord werd.

Toen Eglina drie dagen voor de kavalkade, op donderdag 9 april 1958, aan de voorbereiding van haar optooi in de hal van het gemeentehuis begonnen was, verdween ze plotseling. De reuzin was geschaakt niettegenstaande het waakzame oog van haar echtgenoot Hugo. De vraag of het hier een diefstal of grappenmaker betrof, werd gauw opgelost.

In de nacht van vrijdag op zaterdag hing aan het gemeentehuis een dreigbrief waarin de ontvoerders hun voornemen aan het feestcomité bekend maakten met de woorden « Wij eisen losgeld voor Eglina want anders vliegt ze naar China. Wilt ge Eglina terug legt dan 100.000 fr. aan Zelzatebrug ». Het comité maakte zich zeer bezorgd over de verdwijning van Eglina. Voor de eerste maal in de geschiedenis zou prins Karnaval het zonder reuzin moeten stellen. Toen de vrijdagavond aan het tehuis der ouderen van dagen een stoet werd gevormd kwam reuzin Eglina plotseling opdagen in het gezelschap van een groep studenten. Ze begaf zich naar het politiekantoor om haar terugkomst aan te kondigen. Het hele geval had nog een staartje. Eglina kwam van een kraaminrichting en was vergezeld van twee reuzenkinderen die als versgeboren telgen met hun moeder mee opstapten. Ze wou vlug haar kroost tonen aan de gelukkige vader, Hugo, die twee volle nachten in koude en angst alleen had doorgebracht in het gemeentehuis.

Deze grap werd gerealiseerd door de Zelzaatse Studentenclub « Die Noorman ». Gedurende de verdwijning van de reuzin hadden ze twee kleine reuskens bijgemaakt.

Het gebeuren deed de lachspieren van heel Zelzate werken. Ook het feest-

comité verzoende zich met de ontvoerders. Uit stoere grijze blikken groeide een gulle, blijde glimlach. Dank zij die reuzengrap genoot het reuzenkoppel met de tweeling nog meer belangstelling en sympathie in de twintigste kavalkade van het jaar 1958.

Sindsdien leiden Hugo en Eglina een rustig leventje in nauwe vriendschap met de reuzenkatten van de Katte. Toen de jongste kattetelg Pierken geboren werd, in augustus 1962, waren ze op het doopfeest aanwezig als peter en meter.

Reus Hugo en Eglina op het doopfeest van Pierken.

Cliché Het Volk

In het jaar 1970 stond de gemeente Zelzate opnieuw in feesttooi. Voor de achtste maal werd op 9 februari « Zotte maandag » gevierd, die in het teken stond van de maanreizigers Gordon, Conrad en Bean.

Hugo en Eglina zijn in 1970 twintig jaar geworden. Ze bewaren nog altijd hun jeugdige frisheid en voornaam voorkomen.

Op zondag 5 april 1970 was er weer volop feest in de kanaalzone. Opnieuw stond een duizendkoppige menigte samengepakt in de straten om de 32ste rondgang van de lentekavalkade bij te wonen.

Het jaar 1970 stond in het teken van het thema « Circus en Foor ». Zelzate bleek een grote circustent te zijn waar een bestendige show een feest was voor oog en oor. De reminescenties op zotte maandag van vóór twee maanden traden terug op het voorplan met de acteurs en actrices : polkaheertjes, carnavalprinsen en reuzenkatten van de wijk Katte.

Dé grote afwezigen in de lentekavalkade waren Hugo en Eglina. Zoals naar gewoonte stonden zij in het gemeentehuis te wachten op hun dragers om de rond-

gang te openen. De sjouwers waren besmet door een contestatievirus die hen belette de reuzen te dragen.

De financiële vergoeding scheen onvoldoende te zijn om gedurende een halve dag het gewicht van de reuzen te torsen. De reuzen waren bijgevolg ook in staking en volgden van op afstand de feeërie van het machtig schouwspel. Gelukkig waren de poesjes van Katte aanwezig om de Oostvlaamse reuzenfamilie te vertegenwoordigen, die nog dansen uit liefhebberij en voor de pret. Zij die gekomen waren om Hugo en Eglina te zien, kwamen bedrogen uit, figuurlijk was het een kat in een zak, maar in werkelijkheid waren het reuzenkatten zonder zakken.

Volgend jaar worden Hugo en Eglina 21 jaar, de jaren van onafhankelijkheid, wijsheid en verstand. Laten we hopen Hugo en Eglina terug te zien in de 33ste lentekavalkade.

SLOTBESCHOUWINGEN

Nieuwe reuzengezinnen vallen te noteren in Assenede met Mele en Mieleken; in Lovendegem komen Kamiel van Schoordam en Sidonie van Laagland te voorschijn; in Nederbrakel verdringen Stien en Triene het vroegere reuzengeslacht.

De eerbied voor de derde leeftijd komt sterk tot uiting in het symboliseren van drie honderdjarigen te Kruishoutem. De eeuwelingen heten Pier, Mie en Meleken. Ook Lovendegem zoekt naar een herdenking van de oudste inwoner van de wijk. De man in levende lijve wordt gepersonifieerd door reus Kamiel.

De reuzen worden ook betrokken in de actualiteit van feiten en personen. De reuzen van Mariakerke verbroederen met de inwoners van Mariakerke Oostende. Te Nederbrakel doet men een beroep op Armand Pien, de weerman van de T.V., om de reuzen te dopen met een zachte regenbui komende van een lage luchtdruk gelegen boven Nederbrakel. Ook de contestatie van de Zelzaatse reuzen sluit aan bij de aktualiteit. Deze menselijke virus schijnt ook besmettelijk te zijn voor reuzen. De populariteit van de Gentse volkse toneelschrijver en -speler, Romain de Coninck, wordt alle jaren herdacht door het rondgaan van de reuzen Nonkel Miele en Tante Nitte in de meifeesten van Munte.

De bloei van onze reuzen komt sterk tot uiting in de Kavalkade te Assenede; de Ros-Beiaardfeesten en reuzenommegang te Dendermonde; de reuzenoptocht te Evergem-Belsele, die alle jaren vernieuwing brengt in de keus van de motieven of thema's.

Het reuzenlied van Kruishoutem staat bij ons weten nog nergens geboekt in een tijdschrift. Het is een aanwinst voor het repertoire van reuzenliederen in Oost-Vlaanderen.

Het verdwijnen van de Aalterse historische reuzen Jan Avontroot en Cornelia vindt zijn oorzaak in de moeilijke omstandigheden waarin vele feestcomités zich bevinden om het hoofd te bieden aan de materiele zorgen voor het bergen en onderhouden van reuzen. Hun heengaan behoort tot de normale snoei in de reuzenfamilies. Hij neemt langzaam toe en wordt groter dan de groei. De verhuizing van

de reuzen Louis De Brouwer en Tekla De Stoker uit Aalter is toe te schrijven aan de verwezenlijkte urbanisatie van de gemeente.

Andermaal hebben we ondervonden hoe weinig aandacht er besteed wordt aan het bijhouden en bewaren van een archief over de lokale reuzen. In de feestcomités bestaan er praktisch weinig of geen geschreven bronnen. Eerlijkheidshalve moeten we hieraan toevoegen dat er nog vele personen zijn met een flink geheugen, die ons helpen de geschiedenis van de reuzen te reconstrueren aan de hand van antwoorden op onze vragenlijsten. Voor hun hulp betuigen we hun onze oprechte dank. Als tegenprestatie kunnen we enkel hun namen vermelden in onze bijdrage. Hun medewerking is voor het bereiken van een resultaat onmisbaar. Ze vormen de levende bron van informatie. Ze helpen ons de waarheid achterhalen en de getrouwheid van het volksleven sterk te benaderen.

M. DAEM

ZOEKEN EN ZANTEN

GENT. — Nog de herberg "Marche-dat-Been" (1)

Andere tijden, andere zeden(2)

Rond 1810 werd de Mei-avond te Gent heel wat anders gevierd dan tegenwoordig. Dan lieten de burgers dien namiddag hunne bezigheid staan, staken zich deftig in den eerbiedwaardigen *standaert* of *pitanleer* (met eene kraag die eenen halven voet boven de ooren stak, en met ellenlange *flankaards*) zetteden den klassieken *hespekettel* van vijf pond gewicht op het hoofd, namen den onmisbaren regenscherm — excuus! — de ontzaggelijke *tent*, onder den arm, die wel zo zwaar woog, dat geen *blanbek* hem lang dragen kon, en trokken met vrouw en kinderen *heel serieus* naar de *Bonaventure*, in 't alsdan geheeten Akkerstraatje, en naar het *Marsch-dat-Been*, bij Akkergem-kerk, om ... meidrank te gaan drinken!

Na zo eene gezonde en alleszins krachtige soep te hebben genomen, trokken zij wat *min serieus* naar de *grootte kamer* in *Bonaventure*, alwaar D'Haeselaere's viool aan 't ronken was, en — wie zou het gelooven? — daar begonnen zij nu eens recht *vrolijk en opgeruimd* eenen menuet of een ander dansje van den gelukkigen tijd te springen. *Lieven uitzet* werd dien avond geheel en al vergeten, en *Koben Meidrank* droeg het pluimke. Tegenwoordig (in 1858) trekken de menschen, en voornamelijk de jonge liên, bij 't woord meidrank, den neus en de schouders op, en van de *Bonaventure* bestaat niets meer. Alleen het *Marsch-dat-Been* staat nog recht, maar heeft op Mei-avond zooveel nering als het Vleeschhuis op Goeden Vrijdag.

A. BRACKE

(1) Zie O V Z XXXXII (1967) 159-160 en XXXXIII (1968) 78.

(2) Het «Zondagsblad - Bijblad van Vooruit», nr. 13, Zondag 13 Juni, overgenomen uit «De Beurzencourant» van 3-4 Mei 1858.

Het gebeurde in het najaar 1970 te Eksaarde-Doorslaar. Een man ging geregeld bij een andere vrouw. Hierom werd hem tijdens een nacht de « oren gezet »! Aan de telefoondraden vóór zijn woning en ook vóór haar woning, werden elk een varkensoor opgehangen. De man voor wie het bedoeld was, was zeer verbolgen en met zijn karabijn schoot hij de oren van de draad af. Een moeilijk werkje, want hij mocht de draden niet raken.

F. van de Vijver

BOEKBESPREKING

Jozef van ROMPAY, Bijdrage tot de geschiedenis van Onze-Lieve-Vrouw-Waver in het Land van Mechelen. Ter aanmoediging... dr. Jozef Weyns. Van In, Lier, 1970, 382 blz., 144 ill.

Het gebeurt zelden, dat een gemeentebestuur een uitstekende onderwijzer verplicht de geschiedenis van de lokaliteit te schrijven. Dit is gebeurd in O.-L.-Vrouw-Waver en de auteur heeft de vrucht van veertig jaar speuren vastgelegd. Hij neemt terecht de titel « Bijdrage ... » en in zijn inleiding « Een noodzakelijke verantwoording » schetst hij de figuren die de historie van de gemeente wilden schrijven, of gedeeltelijk hebben behandeld, maar tegelijk omlijnt hij het drama, dat zich rond menig archief heeft afgespeeld en nog afspeelt: het verdwijnen van stukken allerlei, het verspreiden links en rechts, het meenemen door sommige mensen ...

Jozef van Rompay schikt zijn stof volgens 12 historische indelingen. o.a. De Voorhistorie, de Nerviërs, Romeinse Bezetting, tot het Franse Bewind (1792-1815), het Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830), 1830 de Nieuwe Staat. Elk hoofdstuk belicht typische feiten, gebeurtenissen, lijsten: de pastoors, de dorpsheren, bevolking, de school, godsdienst en cultuur, een kijkje in het

dodenboek, lindeboom, pest en wolvenplaag, vergaderingen van « joncheden », de eed van de dorpsbestuurders, de St.-Sebastiaansgilde, wevers, dorpszegels en assignaten, banditisme, fanfaren, kappellekens en legenden, kunstschaten in de kerk, enz., enz. Een dorp trekt voorbij van de voorhistorie tot het heden, het vervangen van de stoomtram door de elektrische tram (1932), boom- en rozenkwekerijen in de aktualiteit, en dies meer. De armoede en de rijkdom, de schade en schande, de zwogers en genieters, de toestanden vroeger en thans, alles vormt een rijke weerspiegeling van het menselijk leven en streven en sneven, van generatie na generatie. Toponymisten en ekonomen, historici en volkskundigen en andere vorsers vinden er hun gading. De inwoners van de gemeente krijgen er een rijk beeld van verleden tot heden, zoals niemand dat vermoedt. Hun Jozef van Rompay is een waarachtig heemkundige. « Bijdrage tot de geschiedenis » ... is een mooie geschiedenis geworden!

Renaat van der Linden

De Koninklijke Dekenij van Koornmarkt en aanpalende straten en het sluiten der Gentse Feesten

Van muziekkuitvoering door het Muziekkorps van de Gentse Weesjongens tot een avondmarkt van de lege portemonnees

Hoewel de Gentse Feesten beginnen op de zaterdag vóór en eindigen op de zondag nà 21 juli, hebben ze dit gemeen met de prettige dingen dat ze moeilijk kunnen eindigen.

Tot en met 1963 hield de Koninklijke Dekenij van Koornmarkt en aanpalende straten de traditie in ere om de maandag na het eindigen van de Gentse Feesten de feestelijkheden te besluiten met een concert door het Muziekkorps van de Gentse Weesjongens⁽¹⁾.

De Koornmarkt was op die dag het aantrekkingspunt bij uitstek! Weinige Gentenaars wilden het concert van « hun kulders » missen en de Koornmarkt zag er die maandag uit als een overbevolkt terras.

In 1963 trad het muziekkorps voor de negentigste maal op. Bij die gelegenheid had persfotograaf Geo Pieters een foto op de markt gebracht die verkocht werd tegen 5 F 't stuk ten voordele van de weesjongens. De foto verbeeldt wel de allereerste muzikanten die op de Koornmarkt optraden, doch de getypte tekst die hij er onder heeft aangebracht, is jammer genoeg niet korrekt. Deze luidt :

1873 Muziekkorps van de « Kulderkens » 1963⁽²⁾

Deze groep weesjongens waren de eerste, die in het jaar 1873 op de Koornmarkt, het sluitingsconcert, der feestweek gegeven hebben. In het midden ziet men, klein Jantje De Pauw, met bloemtul. Het kindje, dat door de dekenij gevonden werd, wenend, en biddend, aan het bed zijner overledene ouders, die aldaar de herberg « De Tente » openhielden. De dekenij nam Jantje onder hare bescherming, plaatste hem in het kuldershuis. En uit dankbaarheid, en genegenheid, en toestemming van het bestuur van het kuldershuis, besloot men voortaan de feestweek op de Koornmarkt te besluiten met een concert door de kulders.

Foto Pieters

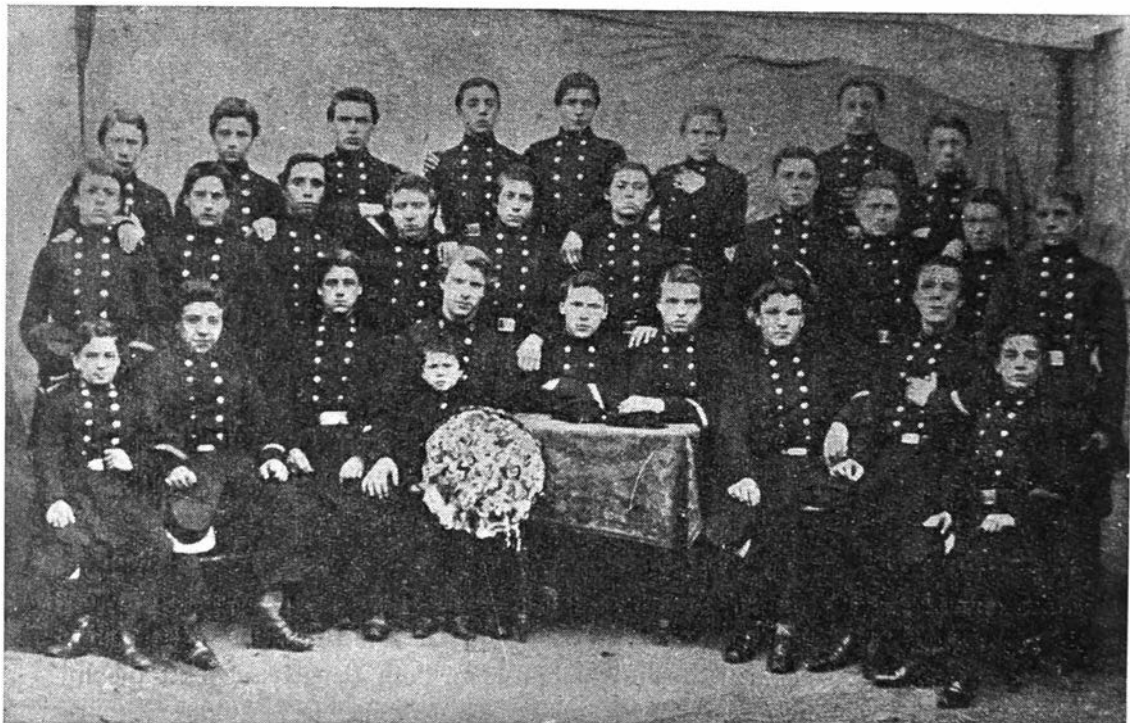
We willen de foutieve gegevens even recht zetten. Het eerste optreden geschiedde niet in 1873, maar in 1869. De Hr Pieters heeft zich waarschijnlijk laten

(1) Voor de verder verwerkte inlichtingen in deze bijdrage danken we de Hr R. Baertsoen van de 6e Directie (Bevolking Stad Gent); de Hr. K. De Schrijver, Directeur van het Tehuis Prins Filip, Afdeling Jongens en de Hr R. Pervost. Voor de toelating voor het reproduceren van de foto met de groep weesjongens danken we de Hr G. Pieters.

(2) Overgenomen na korrektie van enkele tyfouten.

misleiden door de verkeerde jaartallen (1873-1933) vermeld op de gedenkplaat op de gevel van het BIERHUIS LE PROGRES, Koornmarkt 9. De gedenkplaat werd er aangebracht ter gelegenheid van het zestigste concert.

Gedurende de wereldoorlog 1914-1918 kregen we in 1915, 1916, 1917 en 1918 geen concerten. Het zestigste concert kwam dus vierenzestig jaar na het eerste, d.i. $1869 + 64 = 1933$. De datum 1869 vinden we trouwens in het tijdschrift

Afb. 1. — Leden van het Muziekkorps der Gentse weesjongens die het eerst op de Koornmarkt zijn opgetreden in 1869.

(Uit het fotoarchief Geo Pieters, fotograaf)

« ONS WERK » van de Koninklijke Bond der Gentse Oud-Weesjongens⁽³⁾. De bijdrage handelt over de zeventigste verjaring van de concerten op de Koornmarkt.

Op de foto zien we in het midden een jongetje met een bloemtuil in de hand. Geo Pieters bestempelt hem als « Jantje » De Pauw, In werkelijkheid is het Florimondus Franciscus Palmyre De Pauw, zoon van schoenmaker Ferdinandus Carolus en van Victorina Justina De Blanc⁽⁴⁾. De aanvaardingsbrief van het gesticht vermeldt dat de ouders op het ogenblik van de opname woonden op de Koornmarkt 24/1⁽⁵⁾.

(3) Juli 1939.

(4) Bevolkingsregisters Stad Gent.

(5) Medegedeeld door de Hr. K. De Schrijver.

In « ONS WERK » lezen we : *Karelke die zeer vroeg zijn ouders verloor, was een geurtekind der Koornmarkt. Hij woonde in de Estaminet « Het Kelderken », waar zijn ouders dood in hun bed gevonden werden, bezweken aan de besmettelijke ziekte die te dien tijde te Gent heerste. Karelke werd in de Kulderschouw opgenomen, bleef allemans vriend der grote familie van de Koornmarkt, waar hij zich bij iedereen thuisvoelde*⁽⁶⁾.

In de jaren 1865-1867 teisterde de cholera Gent. In 1866 stierven 2.769 personen of een twintigste van de bevolking! Als eerste oorzaak stipt men aan de allesbehalve hygiënische voorwaarden waarin talrijke huisgezinnen gehuisvest waren (vochtige kelders, zolderkamers, enz.). Een tweede oorzaak van uitbreiding dient men te zoeken in het bestaan van talloze sloten en grachten, die niet enkel in de zomer de lucht verpestten, maar tevens de beste wegen voor de verspreiding van de epidemie vormden. De hoofdoorzaak vindt men in de niet bestaande watervoorziening voor de bevolking. In de moerassige laagliggende gronden waren waterputten gegraven die het ondrinkbaar en het voor de gezondheid gevaarlijk water aan de bevolking verschaften⁽⁷⁾.

We zien dat in het uittreksel uit « ONS WERK » de benaming van de herberg niet overeenkomt met die gegeven door Geo Pieters en dat het jongentje hier « Karelke » genoemd wordt. Waarom? Nochtans is Florimond en Karel één en hetzelfde kind. In de officiële inschrijvingen van het Gesticht voor Weesjongens vinden we geen enkel « Karel » (artikel) of « Jan » (Geo Pieters) De Pauw.

In « ONS WERK » noteert steller : *Hij mocht de lessen der Normaalschool volgen en bekwam het diploma van onderwijzer*⁽⁸⁾. Inderdaad door de bevolkingsregisters weten we dat hij als onderwijzer op 11-11-1881 vertrokken is naar Sint-Jans-Molenbeek, 19 rue de l'Avenir⁽⁹⁾.

Het gezin Ferdinand De Pauw-De Blanc dat in 1866 nog samengesteld was uit vier personen⁽¹⁰⁾ : vader, moeder, zoontje Florimondus Franciscus Palmyre (° 7-10-1860) en dochtertje Josephina Augusta (° 24-10-1862) werd door de epidemie zwaar getroffen. Het dochtertje Josephina overleed het eerst op 18-7-1866, daarna de vader op 21-7-1866 en de moeder op 23-7-1866. Florimond die overbleef was op 30-7-1866 reeds gedomicilieerd op het Sint-Baafsplein nr. 2 in het « wezenhuis »⁽¹¹⁾. Hij was dan zes jaar oud.

Het muziekkorps der Gentse Weesjongens werd in 1850 opgericht. Er moesten noodzakelijkerwijze enkele jaren aan de vorming besteed worden. In 1864 was het korps bij machte naar buiten te treden om concerten te geven.

Als vanzelfsprekend kreeg de jongensfanfare door haar optreden de genegenheid en de sympathie van de Gentse bevolking. De weesjongens waren gehuisvest

(6) Ibidem.

(7) KLUYSKENS Pierre — De Cholera-Morbus epidemiën te GENT in de XIX eeuw, *De Gentenaar*, 22-3-1953. p. 5.

(8) Medegedeeld door de Heer K. De Schrijver.

(9) Bevolkingsregisters Stad Gent.

(10) Het eerste kind Julianus Adolphus De Pauw, ° op 15-6-1859 overleed ongeveer vier maanden na de geboorte, op 24-10-1859.

(11) Bevolkingsregisters Stad Gent.

in een gebouw op de plaats waarvan zich thans het gebouw van de Nationale Bank van België (Bisdomplein) bevindt. Het gebouw was dus niet ver van de Koornmarkt gelegen. Trien uit «De Tente», in die periode gevestigd in de Donkersteeg, was dekenin van de buurtbond. Men begrijpt dat zij stappen aanwendde om het Muziekkorps van de Weesjongens op de Koornmarkt te laten optreden. Aangezien hun beschermeling op het einde van juli opgenomen werd, lag het tijdstip voor het organiseren van een concert voor de hand: «met de Gentse Kermis». Het volkse meelevens in die tijd, toen men de weesjongens als «dutskens» en als «sukkelaarkens» bestempelde en daarbij het feit dat er zich onder hen een kind bevond geboren in hun kring, spoorde de bewoners van de Koornmarkt er toe aan dit eerste optreden tot een ware triomf te doen uitgroeien. Alzo ontstond er een echte band van wederzijdse dankbaarheid en genegenheid tussen het jongenstehuis en de dekenij van de Koornmarkt⁽¹²⁾.

Het muziekkorps onzer Kuldere heeft er veel toe bijgedragen om het sluiten onzer kermis op te luisteren. Zondag namiddag heeft het op den Kouter gespeeld en gisteren, maandag om 6 uur, op de Koornmarkt, in bijwezen van eene overgrote volksmenigte, die de verdienstelijke uitvoering der jeugdige muzikanten herhaaldelijk toejuichte⁽¹³⁾.

De Heer J. de Stuyver, bestuurder van het muziekkorps der Kuldere, is maandag avond, na het concert op de Koornmarkt, vereerd geworden met een schoon bloemkorfje onder glas, geschenk hem door de vereenigde herbergiers dier plaats gedaan⁽¹⁴⁾.

Bij hun optreden werden de weesjongens steeds verwend. Om slechts een paar voorbeelden te geven: ze werden in 1954 ontvangen door Mevrouw Daskalides, toenmalige dekenin van de Veld-, Volders-, Zonne- en Sint-Niklaasstraten, in de salons van haar Tea-Room aan de Veldstraat⁽¹⁵⁾. In 1960 vergastte dezelfde Mevrouw Deskalides hen op een koffietafel⁽¹⁶⁾.

De zeerloper Aimé Termot⁽¹⁷⁾ was steeds van de partij. Op die dag «liep» hij uitsluitend voor de «kuldere». In 1958 werd de door hem opgehaalde som van 1646,40 F⁽¹⁸⁾ en in 1959 een bedrag van 2006,75 F⁽¹⁹⁾ aan de weesjongens overhandigd.

In 1963 trad de Fanfare van de Weesjongens voor de negentigste maal op. Dat was ook voor de laatste maal. De hedendaagse sociale toestanden zijn er de oorzaak en verklaring van. De toenmalige voorzitter van de K.O.O., de Heer Notaris J. Tijtgat, zette op een persconferentie de redenen van de verdwijning van het muziekkorps uiteen.

(12) Medegedeeld door de Heer K. De Schrijver.

(13) *Gazette van Gent*, woensdag 21 Juli 1869.

(14) *Ibidem*. Donderdag 22 Juli 1869.

(15) *Onze Dekenijen*, VIII (1954), nr. 5, p. 3.

(16) *Ibidem* XIV (1960), nr. 5, p. 4.

(17) Zie DAEM M. *De Gentse Zeerloper Aimé Termot*. O VZ XXXVIII (1963), nr. 1, pp. 2-4.

(18) *Onze Dekenijen*. XII (1958), nr. 6, p. 4.

(19) *Ibidem*. XIII (1959), nr. 5, p. 3.

Was vroeger het opvoedingssysteem volledig geschoeid op militaire leest, thans geschiedt het geheel anders. Er wordt een «familiale» opvoeding nagestreefd. De jongens dragen geen uniform meer. De algemene mode inzake kleding wordt gevolgd, dit zelfs volgens de smaak van de oudere jongens. Ze gaan net als alle andere kinderen naar een of andere school. Niet meer dan twee kinderen van het Tehuis Prins Philip zijn in dezelfde klas en in dezelfde school ondergebracht, dit om te verhinderen dat ze afzonderlijke groepen zouden vormen. Ze worden dus van meetaf aan verplicht zich in de samenleving in te schakelen. Aan de oudere wordt geen dagindeling meer opgelegd, ze krijgen een zekere vrijheid met dien verstande dat ze steeds op tijd in het tehuis moeten zijn. Het nastreven van een familiale opvoeding maakt het onmogelijk hen voor de muziekherhalingen en voor het optreden te verzamelen, wil men geen risico lopen er opnieuw «gestichtskinderen» van te maken. Daarbij komt dat een groot aantal jongens, met het oog op hun later «op eigen benen staan» na het beëindigen van hun studies, tewerkgesteld worden als bediende of als arbeider, naar gelang van hun aanleg en bekwaamheid. Ze hebben van dan af recht op de voordelen die de R.M.Z. hun biedt, nl. op betaalde kollektieve vakantie die meestal op een bepaalde tijd dient genomen te worden. In het Gentse geschiedt dit gedurende de Gentse Kermis. Kan men degenen die deel uitmaken van de fanfare, beletten hun wettelijke vakantie te nemen om de noodzakelijke muziekherhalingen te volgen?

Daarbij stelt zich ook het vraagstuk van de vakantie in dezelfde vorm voor het personeel aan wiens hoede de leiding van de jongens is toevertrouwd. Door deze omstandigheden en oorzaken is de K.O.O. noodgedwongen moeten overgaan tot de afschaffing van de fanfare. De maatregel is bij de Gentse bevolking heel zeker niet populair geweest. In het begin hebben de Gentenaars bij het sluiten der Gentse Kermis zeker hun musicerende «kulders» gemist.

De afschaffing van de fanfare oefent intussen geen invloed uit op het zangonderricht en de notenleer. Het individueel bespelen van een muziekinstrument wordt aangemoedigd en de meest begaafden worden aangespoord om de lessen aan het muziekkonservatorium te volgen⁽²⁰⁾.

Met al dat was de Koninklijke Dekenij van Koornmarkt en aanpalende straten beroofd van haar topprestatie bij het sluiten van de Gentse Kermis. Zij diende naar een andere attractie uit te zien. Hoewel onze dekenijen vindingrijk genoeg zijn om naar nieuwigheden te speuren, heeft het toch zes jaar geduurd alvorens iets definitiefs gevonden werd om de belangstelling van de bezoekers op te wekken.

In 1969 werd op de Graslei een eerste avondmarkt georganiseerd onder het motto «Uitverkoop van de lege portemonnees», gevolgd met een optreden van een tienerorkest op de Koornmarkt met als slot een feeëriek vuurwerk⁽²¹⁾. Wellicht is dat idee gegroeid uit het feit dat de avondmarkten, o.a. Ledeberg (Ajuinmarkt), Koningin Maria Hendrikaplein (Gent-Sint-Pieters) en de Kouter tot de aantrekkelijkste en de vruchtbaarste behoren.

(20) Zie o.a. *Vooruit* 21-11-1963.

(21) *Onze Dekenijen*, XXIII (1969), nr. 5, p. 3 en nr. 6, p. 2.

De avondmarkten schijnen sedert een paar jaar in Gent en omliggende een geliefde attractie geworden te zijn. De Gentse Watersportbaan kreeg een vaste maandelijkse avondmarkt die in 1971 zelfs de naam van super-avondmarkt verkreeg⁽²²⁾. Op 4 juni 1971 kwam op het Van Beverenplein een verlichte feest-avondmarkt tot stand⁽²³⁾ en het Fonteyneplein hield er een op 25 juni 1971⁽²⁴⁾. Te Afsnee nam men in 1970 een aanvang met het houden van een eerste verlichte avondmarkt⁽²⁵⁾ en te Zwijnaarde pakte men op 5 juni 1971 uit met een eerste grote-feestavondmarkt met kampioenschap der E3-weg⁽²⁶⁾.

De « avondmarkt van de lege portemonnees » op de Graslei bestaat, zoals overall, uit een standwerkersprijkskamp waarbij men tracht door middel van een woordenvloed en heilige overtuiging de waren aan de man te brengen.

Voor de gelegenheid hadden de deelnemende advokaten van de straat in 1969 hun inzicht vooropgesteld om in 1970 zich allen in een Bruegelkleding te vertonen,

Afb. 2. — Zicht op de avondmarkt van de « lege portemonnees » op de Graslei op de maandag na het sluiten van de Gentse Kermis 1970.

(Cliché : Gazet van Antwerpen)

(22) *Vooruit* 4,5-7-1970 en *Advertentie E3* 1-4-1971.

(23) *De Gentenaar* 5,6-6-1971.

(24) *Ibidem* 26,27-6-1971.

(25) *Ibidem* 21-8-1970.

(26) *Ibidem* 3-6-1971.

doch velen waren vergeten dat de huizen die dergelijke kleding verhuren. met de Gentse Kermis gesloten waren met het gevolg dat in 1970 slechts een gedeeltelijk Bruegheliaans vertoon te zien was.

Van de ongeveer vijfenzestig deelnemers werd in 1970 Guido Bauwens, ofte Tamboer III, de kampioen en sleepte de Arteveldetrofee in de wacht. De familie Bauwens uit Maldegem, alias Tamboer, kon zich dus verheugen dat de oudste zoon van de keizer der demonstreerders de familie eer aandoet en een traditie luisterrijk voortzet.

De markt gaf een schilderachtige aanblik en mocht zich verheugen in een talrijke opkomst, zowel van demonsteerders als van publiek. Er zal wellicht gebleken zijn dat de portemonnees niet zó dun waren als men vermoedde.

Na een puike start werd met de Gentse Kermis 1971 de derde «dag der lege portemonnees» uitgebreid georganiseerd, n.l. op de Graslei én op de Hooiaard. De demonstreerders hebben zich thans als echte advokaten vermomd in toga met bef en getooid met de tok.

Op die wijze werd een oude traditie in ere hersteld om de Gentse Feesten te besluiten met een attractie die de luister van weleer glorieus aan de Koornmarkt teruggeeft.

Het idee «lege portemonnees» schijnt aanstekelijk te werken. Met het sluiten van de Gentse Feesen 1971 organiseerde de Dekenij Volkstuinen Gent - Watersportbaan - een reuzebal der «lege portemonnees».

M. BROECKHOVE

ZOEKEN EN ZANTEN

GERAARDSBERGEN. – Eigenheid in het worp*motief*.

De «krakelingenworp» van Geraardsbergen is wijd en zijd bekend. In aansluiting met dit gebruik groeide er in de loop van de laatste jaren een zekere gelijkenis. vermits men op bepaalde kermissen te Nederboelare appels werpt, en te Overboelare stekjes, in aansluiting aldaar met de «stekskensfabrieken» (stekske = zwavelstok of lucifer). De afdeling van het feestkomitee Geraardsbergen - Onkerzele steekt thans van wal met een sigarenworp, tijdens de julifeesten. De inwoners van Onkerzele droegen weleer de naam van «toverheksen», maar speelden een belangrijke, zo niet de belangrijkste rol in de tabaksteelt en sigarenmakerij. Ter gelegenheid van de kermis en de sigarenworp geeft het feestkomitee een speciaal bandje uit, waarop het schild van de ex-gemeente afgebeeld is. Ook deze gemeente is opgeslorpt door Groot-Geraardsbergen, maar tracht door worp en een speciaal sigarenbandje zijn eigenheid te handhaven.

R. van der Linden

Raadsels in de Gentse Almanakken van 1670 tot 1800

Zoals Daniël Montanus in de voorrede tot de « Nederlandschen Hemelmeter » van 1697, aankondigt : « Behalven zal weynigh spreken van het weder, en in die plaets (als 't voorgaende Jaer) sal eenige vermakelijcke Raedtsels stellen » heeft hij waarschijnlijk in 1696 de traditie ingezet raadsels in de almanakken op te nemen. Gelijk hij aangeeft zijn ze « meest alle uyt de Heilighe Schrifture ghetrocken ». Vervolgens zet hij de bedoeling ervan uiteen :

« Dit alles sal dienen tot verscherpinge des verstandts, vermaeck van den geest, tot het schouwen van achterklap ende ziel-quetsende koutenantie⁽¹⁾, en tot gherief van Vader en Moeder om hunne kinderen inde langhe wintersche daghen den tydt te doen passeren met deughdelycke en godtvruchtighe 't samenkoutinghen. »

Zijn doel is dus drievoudig : ten eerste didactisch; ten tweede (maar blijkbaar minder belangrijk) vermakelijk en ten derde bovenal moraliserend.

Ongeveer in die geest vangt Amaat Joos de inleiding⁽²⁾ van zijn « Raadsels van het Vlaamse Volk » aan, waar hij het lovend heeft over de :

« Familiegeest, zoete begeerte der huisgenoten om samen te zijn, edele drift om onder 't ouderlijk dak te verblijven en daar, daar alleen het geluk te vinden en te delen, — o familiegeest wat zijt gij schoon, wat zijt gij machtig ... Gij zijt een onbezweken verschansingsmuur waarcahter de rust der huisgezinnen, het gezag der ouders, de deugd en de schuldeloosheid der kinderen veilig groeien en bloeien ».

Zo vertelt hij verder, hoe de kinderen na het avondeten pramen :

« Vader een raadselken! Een raadselken vaderken lief! En vader geeft dan een raadselken op. Waarom doet de haan zijne ogen toe als hij kraait? Ze peinzen, peinzen nog maar ... ze kunnen het antwoord niet vinden.

— Dan zal ik het u zeggen : om dat hij zijn liedeken van buiten kent. En nu allen aan 't lachen dat ze schökken. Daarna legt vader zijn muts af, hangt de muts op, knielt voor het kruisbeeld en al de anderen achter hem.

Dan bidden ze, ... en daarna « Vader, een kruisken, als 't u belijft » en zo ook bij moeder. En daarna gaan allen rustig slapen. »

Joos ziet het raadsel als een ontspanningsmiddel voor de lange winteravonden in de huiskring dat de kinderen (en alle andere huisgenoten) kan thuishouden, daar waar ze onder het waakzaam oog van vader en moeder onderhouden worden met leerrijke en stichtelijke vertellingen.

(1) Kouten = praten.

(2) A. JOOS, *Raadsels van het Vlaamse Volk, gerangschikt, vergeleken en verklaard* (Gent, 1888). p. 5-21.

Daar immers zullen ze geen gevolg kunnen geven aan hun kwade driften, wat wel zou kunnen gebeuren in de herbergen. Daarom moeten de ouders ze daar kunnen weghouden door ze in de familiekring op te sluiten zonder dat ze zich vervelen, maar integendeel het familieleven meer leren liefhebben. Want daar alleen kunnen ze in liefde, eer en deugd opgroeien. Trouwens het spreekwoord zegt: « men moet het stammeken buigen terwijl het jong is ». Want « Het hert van de kinderen is een mengsel van goed en kwaad, van edele en van slechte driften ». Bijgevolg zegt hij tot de ouders « Gij hebt tot plicht het kwaad uit het herte te rukken en het goede aan te kweken, ge moet er nen akker van maken zonder enig onkruid, 'nen boom zonder enig ongedierte, door gepaste vermaningen en straffen ». Daarin zult ge slagen meent hij « zoo gij de kunst hebt van in uwe vrije uren, ze rond u te doen vergaren om te zamen eenig schuldeloos en kinderlijk vermaak te genieten. Zulk verzet tracht mijn boekken u ter hand te doen ». Ook de onderwijzers raadt hij aan raadsels te gebruiken in de school. « Ieder immers, zegt hij, die iet of wat van de kleinen kent weet genoeg wat grote plaats het raadsel in de kinderwereld beslaat ». Zij dienen als middel « om de vermoeide aandacht te verkwikken ». Ze zijn daarbij « een der beste middels om 's volks eigene manier van opmerken en schilderen na te gaan ».

Hoewel Joos hier weinig moeite doet om zoals Petsch⁽³⁾ en Archer Taylor⁽⁴⁾ deze raadsels qua vorm en inhoud te classificeren en grondig te bespreken, is zijn inleiding voor ons veel belangrijker. Want op wel zeer rake wijze weet hij de sfeer op te roepen waarin niet alleen de raadsels maar ook de almanakken zelf, in Vlaanderen althans, thuishoorden. Hij toont ons welk soort lezers ze hoofdzakelijk bereikten.

Maar tevens is hijzelf, in onze ogen althans, een evenbeeld van de almanak-opstellers uit de 18de eeuw, die, hoewel zij zich enerzijds wel met de astrologie bezighielden, — een astrologie die de basis of liever de kiem was van de latere astronomie, — toch diepgelovig en intens vroom zijn geweest. Zij waren trouwens meestal geestelijken. Want in voortzetting van de Middeleeuwen bleef het nog het privilege van de geestelijkheid zich met wetenschap bezig te houden en dat bleef zo tot op het einde der 19de eeuw.

Een raadsel is een opzettelijk duister geformuleerde vraag of omschrijving, waarmee men de lezer tracht af te leiden van de zaak die wordt bedoeld. Allereerst kunnen we de raadsels indelen in volksraadsels en kunstraadsels. De scheiding valt echter moeilijk te trekken. Taylor⁽⁵⁾ die aan beide een studie heeft gewijd, weet echter wel enkele karakteristieke verschillen op te geven.

Terwijl er in een volksraadsel gewoonlijk een tegenstelling aanwezig is tussen een algemene, vage beschrijving van een bepaald object en zijn specifieke onderdelen, is dat meestal niet het geval voor het kunstraadsel. Dit geeft een lange en gedetailleerde beschrijving van de verschillende onderdelen zonder veel aandacht voor het geheel. Deze maakt het de lezer echter veel gemakkelijker het antwoord

(3) R. PETSCH: *Neue Beiträge zur Kenntnis des Volksrätsels* (Berlin, 1899).

(4) A. TAYLOR. *English Riddles from Oral Tradition* (Berkeley, 1951).

A. TAYLOR. *The Literary Riddle before 1600* (Berkeley, 1948).

(5) A. TAYLOR, *The Literary Riddle*, p. 2.

te vinden. Daarenboven behandelen kunstraadsels vaak abstracte zaken, wat niet het geval is met de echte volksraadsels, die in de eerste plaats alle mogelijke concrete voorwerpen uit het hele universum behandelen. Petsch⁽⁶⁾ maakt tevens het onderscheid tussen « Wirkliche Volksrätsel », — die een zaak beschrijven op zodanige manier dat ze iets heel anders doen veronderstellen — en de « unwirklichen Volksrätsel », waaronder de zgn. « Weisheitsproben », die niet zozeer verstand dan wel kennis, « Bildung » vereisen. Deze zijn bijgevolg het voorrecht der hogere klassen, maar zodra zij « gesunkenes Kulturgut » worden, moeten zij noodgedwongen hun « Stoffkreis bedeutend einschränken ».

Deze raadsels veronderstellen o.a. bekendheid met bepaalde details uit de bijbelse geschiedenis, in hoofdzaak uit het Oude Testament. Zoals Montanus in zijn inleiding schreef, heeft hij in zijn almanak van 1698 hoofdzakelijk zulke raadsels opgegeven. Het zijn echte kunstraadsels en zij missen bijgevolg het verrassingselement, het misleidende van de volksraadsels.

« Wie is tweemaal uyt twee buycken gheboren,
Die tweemaal oock heeft sijn leven verloren? »

De uitleg ervan is ook dikwijls zeer uitgebreid : « Jonas, die eens geboren uyt den buyck van sijne Moeder ende daer naer uyt den buyck van den Walvis, die hem opgesloct hadde, in welcken buyck hy ghestorven is, ende hy heeft daer naer noch eens zijn leven verloren, als hy sijn natuurlijke doot gestorven is. Jon, 2. v.1». Hij noteert zoals hier telkens nauwkeurig de betreffende bijbelplaats. Hoewel dergelijke raadsels een zeer gedetailleerde bijbelkennis vereisen, slaan ze toch meestal op meer populaire teksten en figuren, vooral Adam en Eva, Caïn, Samson, Noach e.a.

Tot deze soort behoren eveneens de arithmetische raadsels. Deze komen echter pas op het einde van de 18de eeuw voor en weer is « Daniël Montanus » er de initiator van nl. in de « Nederlandschen Hemel-Meter » van 1769. Daar geeft hij eind november een « RAEDSEL voor alle lief-hebbers der Arithmetica » op.

Al wat op aerden is word door 't getal betekent,
Nochtans is 7,5 en 5 voor 3 gerekent.
En 6 dat is maer 3, 8 voor 4 aangesien;
Ja 3 mael 6 en is geen meer als 1 mael 10.
En 10 dat is maer 4. Ook sta ik heel verwondert
Dat ik met 30 kan betaelen effen 100 :
Want 100 is soo veel als 1000 in 't getal,
En 20 telt noch meer als 60 over al.
Ja 3 mael 10 is 12, en telt eens recht ter degen;
Want 9 is maer 5, en 5 en 15 is 9 .
En 5 mael 6 is 10, en 10 mael 6 is 11,
6 is soo veel als 3, en 4 mael 2 is 12.

Hier is wysheyd van nooden :

Maer die het Cyffer-tal en Letters onderscheyden, die vinde ras 't geheym dat hier schuyt tusschen beyden. »

(6) R. PETSCH, *Neue Beiträge*, p. 14.

Dit is nog geen arithmetisch raadsel in de echte zin van het woord. Men heeft alleen maar de cijfers door woorden te vervangen en het aantal letters op te tellen.

In dezelfde almanak van 1789 brengt hij echter om de twee maanden, heel wat andere rekenkundige problemen, bijvoorbeeld « Wat is het voor een Getal daer men van zijn quadraet substraet 27., en het restant multipliceert door den cubo van het getal, dat 'er zoo vele komt al of men hetzelfde getal multipliceerde door 4374. ? — Facit etc.»

Het taaltje dat hij hier ten beste geeft, evenals het vraagstuk zelf, wijzen erop dat hij zich niet länger tot het gewone volk richt. Ofwel wil hij in het kader van de didactische tendens de volksmens tot meer « Bildung » aansporen.

Tot de « Weisheitsproben » behoren eveneens de « Verwandtschaftsrätsel ». Ian van Waereghem geeft er zo een op aan het einde der prognosticaties, in de « Nederlandschen Sterne-Kycker » van 1710.

« Een Vader hadd' een eenigh Kindt,
Dat hy meer als sijn self bemindt.
Die soo hy op een winter-tijdt
Aen 't vier sit, staet het Kindt en schreyt :
Den vader siet het en hy vraeght
Seght my myn Kindt wat u mishaeght?
't Kindt antwoordt : Vader 't gheen my spijt
Is dat ghy niet myn Vader zijt,
En dat ick niet en ben uw Soon
Die dit kan raden wint de croon. »
Antwoord : « Het Kindt was een Dochter »

De oplossing zou heel wat moeilijkheden opleveren, ware het niet dat er sprake was van een zoon.

Een tweede soort vormen de « Halslösungsrätsel », die zoals de benaming aanduidt, een veroordeelde van de galg konden houden, op voorwaarde dat hij erin slaagde een raadsel op te lossen, of dat hijzelf de rechter een onoplosbaar probleem kon stellen. Deze zijn normaal onoplosbaar, omdat ze iets beschrijven of verhalen dat alleen de steller kent, iets dat hem persoonlijk is voorgevallen.

Als derde soort noemt Petsch de « Scherzfragen », door Gezelle « Kwelvragen »⁽⁷⁾ genoemd. Zij trachten de lezer te « verschalken door hun algemene bewoordingen, door hun listig bijgevoegde gedachten, hun afleiden van de aandacht, hun verrassende zinspelingen, hun opzettelijk maskeeren van den juisten klemtoon, hun dubbelzinnige woordopvatting ». ⁽⁸⁾ Het zijn raadsels, waarvan de steller niet wil dat ze opgelost worden, immers hijzelf wenst het antwoord erop te geven. Daarom zijn ze zodanig vaag gesteld dat er een oneindig aantal oplossingen voor bestaan. Hun techniek steunt volgens Petsch op verwisselingen van grammaticale of logische aard of van klemtoon. Maar een classificatie is hier uiteraard moeilijk te verwezenlijken.

(7) J. SCHRIJNEN, *Nederlandsche Volkskunde* (Zutphen, 1933/2). II, 112.

(8) J. SCHRIJNEN, II, 113.

Een voorbeeld van een grammaticale dubbelzinnigheid is het volgende raadsel :

« Raedt dans eens fray

Wie eter ghekapt' Salay?⁽⁹⁾

Antwoord : « Alle religieusen die ghekapt zijn oft kappen draghen ».

Vooraf het weglatingsteken na « ghekapt » verhoogt het vermoeden dat we hier te doen hebben met een adjectief, terwijl het als bijwoordelijke bepaling is opgevat.

Vaak steunt het probleem van een raadsel ook op homonymie. Zo berust de dubbelzinnigheid van het volgende raadsel op de betekenis van het substantief « goed ».

« Wie snijt'er onverwaert in iemands Goedt?

Ick bidd'u, my die vraghe eens ontdoet. »

En het antwoord luidt : « Den Kleermaecker, want die snijdt in eens anders Laecken. »

De zgn. logogrieffe raadsels spelen met letters en woorden. In de « Nederlandschen Hemel-Meter » van 1790, introduceert Daniel Montanus dit genre afgewisseld met arithmetische raadsels. Bij zijn « Eerste Nieuw-Gemaekt Logograph Raedsel » volgt reeds een uitgebreide voetnoot, die, terugblikkend op de Oudheid, het nut van de raadsels prijst.

« Dat ook Raedsels van eenighen dienst konnen zyn, hebben de Grieken, in vroegere tyden reeds ondervonden.. Zy hebben die zeer nuttig geoordeelt, om in hunne jeugd het verstand op te scherpen en ze tot dunken te gewennen. In hun vriendelycke byeenkomsten hadden zy de gewoonte, zig onder elkanderen Raedsels uyt te geven, om zig daer door eygen te maeken, de werkzaamheyd van den Geest, als eene vermaeckelycke bezigheyd, aen te merken. »

Zijn eigen tijd overschouwend komt hij tot de vaststelling :

« Van de hedendagsche Volkeren schynen het de Fransche te zijn, die van de Raedsels het meeste werk maeken. De Verstandigste onder hun achten het niet te gering, zig somtyds met het maeken van Raedsels bezig te houden. Het waer te wenschen geweest, dat wy, in plaetse van hun grillige Modens zoo greetig naer te aepen, hier in liever hun voorbeeld hadden gevolgt; dewyl dit eenen zeer bequamen middel had konnen wezen, dat onze Vlaemsche Jeugd, zig, ten minsten niet zoo algemeyn, aan het Kaertspel en andere Tuschspelen zoude hebben begeven, waarvan men de nadelige gevolgen, helaas te laet heeft ondervonden, en noch dagelijks gewaer word. »

En tenslotte heeft hij het meer speciaal over het nieuw ingevoerd genre zelf.

« Onder de nieuw-gemaekte Raedsels, die sedert eenige jaeren in onze Almanachen zyn medegedeyld en in het vervolg staen medegedeylt te worden, zullen'er verscheyde gevonden worden, welke by de Fransche met den Grieksch-namen « Logogriphes » bekend zyn. Van die soorte hebben wy er noyt

(9) Nederlandschen Sterre-Kycker voor 1710, door I. van Waereghem. gedrukt bij Ma^x. Graet.

in de Vlaemsche Tael, buyten onzen Almanach, gezien, dus zyn wy gehouden daer iets van te zeggen, om er den Lezer een denkbeeld van te geven : Eene Logogriphe heeft eenige overeenkomste met het genre Letterkeer-Dicht noemen en is doorgaens moeyelyker, dan een ander Raedsel, op te lossen of te vatten. »

En ten slotte komt het essentiële :

« In het selve worden, niet zoo zeer de eygenschappen en hoedanigheden van een zeker onderwerp beschreven. maar wel inzonderheyd, welke naemen het voorgestelde woord, door het verplaetsen of te uytscrabben van eenige Letters, kan opleveren. »

Vervolgens verklaart hij zijn eerste voorbeeld. Maar laten wij liever een korter voorbeeld nemen :

« Dry Lettergrepen my bepaelen :

De eerste twee doen u bestraelen

Een deel, dat gy draegt aen uw Hand,

Zo wel te water als te Land.

De laetst dient 't mannelijk Geslachte,

Maer meer by dag als wel by nachte.

Geheel genomen, ben ik goed,

Om te weêrstaen een wond van bloed;

Want zonder my de Mans en Vrouwen,

Die zouden dikwils zig berouwen;

En om my klaer te doen verstaen,

Weet dat thien Letters met my gaen. »

Het antwoord is een zeer populair raadselobjekt : « Den Vinger Hoed ». Zoals uit de aantekening van Montanus blijkt waren reeds vroeger in de almanakken andere letterraadsels verschenen, maar toch ook eerst sinds de jaren 1780. Zo vinden we er in de Nederlandschen Hemel-Meter van 1781 reeds enkele waaronder :

« Ik ben een Beest, waer voor veel Beesten schroomen :

Verkeerd gespeld, dan groei ik aan de Boomen. »

Antwoord : « Eene Kat ».

Verder bestaat nog een omvangrijk gamma raadsels die veel moeilijker in een bepaald schema onder te brengen zijn, trouwens dat doet hier weinig terzake. Zij bevatten zoals Schrijnen zegt : « een neiging tot tegenstelling, tot figuratieve opvatting en tot verlevendiging van het levenloze ». ⁽¹⁰⁾ Zij worden gekenmerkt door hun ritmische kwaliteiten gedragen door rijmen, assonanties en alliteraties en ze bestaan gewoonlijk uit één enkele strofe.

Wat de inhoud van de raadsels van de Gentse almanakken betreft moet erop gewezen worden dat deze vrij regelmatig een christelijk moraliserende inslag hebben.

« Wie zijn ons meeste vyanden

Hier en in alle Landen? » ⁽¹¹⁾

(10) SCHRIJNEN, *Nederlandsche Volkskunde*, II, 98.

(11) *Nederlandschen Sterre-Kycker van 1710*, door Ian van Waereghem. gedrukt bij M. Graet.

Antwoord : « Quaey Nyders tonghen ».

« Wie behoeft er geen berouw
Noch in hitte noch in kouw »⁽¹²⁾

Antwoord : « Die geen sonden heeft. »

Het slot⁽¹³⁾ van de raedsels is eveneens zeer specifiek, maar van verschillende vorm.

Soms klinkt het als een uitdaging « Raedt eens die het kan? » Nu eens wordt het probleem als onoplosbaar voorgesteld, dan weer wordt de verliezer gelaakt, of de oplosser geprezen.

In 1698 neemt Daniël Montanus als volgt afscheid :

« Myn Vrienden neemt in danck
Myn Raedsels en myn Dichten,
De welcke syn ghemaect
Om ons al t' onderrichten
Van 't geen dat eertydts was.
En dat ghebeuren kan,
Dus neemt hier al-te-saem
Een kleyne leeringh van :
En wil van nu voort-aen
In d'ander naeste jaeren
Noch studi', noch arbeydt
In dese sake spaeren,
En doen altoos myn best,
En toonen dat ick ben
Den Dienaer van U-E
Waer voor dat ick my ken ».

D. MONTANUS.

R. BERCKMOES

(12) Nederlandsfhen Sterre-Kycker van 1710, door Ian van Waereghem, gedrukt bij M. Graet
(13) SCHRIJNEN, II, 115.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond bevordert de studie van de volkskunde en geeft sedert 1926 het tweemaandelijks tijdschrift « Oostvlaamse Zanten » uit, waarin volkskundige bijdragen en de uitslagen van de enquêtes in Vlaanderen gepubliceerd worden.

Raad van Beheer van de Bond : ere-voorzitter : E. Boonen; voorzitter : Lic. R. van der Linden; onder-voorzitters : Lic. M. Daem en J. Pieters; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeesteres : H. Depoorter; leden : Dr. R. Haeseryn, G. Hebbelynck, Lic. L. Hoste, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, G. Van Peteghem en G. Weze.

Dagelijks bestuur van de Bond : voorzitter : Lic. R. van der Linden; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeesteres : H. Depoorter; leden : Dr. R. Haeseryn en G. Hebbelynck.

De Bond schrijft ten laste van zijn Alfons de Cockfonds tweejaarlijkse prijsvragen over volkskundige onderwerpen uit, organiseert voordrachten, tentoonstellingen en reizen.

Kommissie voor volkskundige Enquêtes : voorzitter : Lic. R. van der Linden; leden : M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Dr. R. Haeseryn, J. Pieters en G. Weze; adviseurs : Lic. H. Arens en M. Van Wesemael.

Kommissie voor feesten en reizen : voorzitter : G. Weze; leden : M. Broeckhove, G. Hebbelynck, G. Van Audenhove, F. Van Bost en G. Van Peteghem.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond in 1927 in het voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, is sedert 1962 overgebracht naar het Kinderen Alynshospitaal, Kraanlei 63, Gent. De Bond ondersteunt het Museum dat de stad Gent bij besluit van 27-9-1931 in bescherming heeft genomen. Het staat onder toezicht van een kommissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Beheerkommissie Museum voor Volkskunde : erevoorzitter : E. Boonen; voorzitter : G. Weze; ondervoorzitter en konservator a.i. : Dr. R. Haeseryn; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeester : G. Hebbelynck; leden : H. Depoorter, Lic. L. Hoste, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. P.J. Vandenhoute, Lic. R. van der Linden en G. Van Peteghem.

Dagelijks bestuur en aankoopkommissie van het Museum voor Volkskunde : voorzitter : G. Weze; ondervoorzitter en konservator a. i. : Dr. R. Haeseryn; penningmeester : G. Hebbelynck; sekretaris : M. Broeckhove.

(Vervolg van tweede blz. van de kaft).

van z.g. « Frankische Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land, door Cl. Trefois — De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore, door Cl. Trefois — De Tinnepotgieterij te Gent, door J. Boes — Galerij van Gentsche Typen door E. Andelhof — De Magic van het Poppenspel, door F. Van Es en anderen — Devotie tot de Heilige Donatus, door M. Broeckhove — Sint-Kristoffel. Legendes. Verering, Verspreiding, door R. van der Linden — Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde, door Mevr. L. Bataille-Hiel — Leerknappen in de kunstambachten te Gent 14e en 15e eeuw, door M. Daem — Register op G. Celis : Volkskundige Kalender . . . door F.M. Olbrechts — De Groei en Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse Volksziel, door J. Vermeulen — Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke, door J. Laureys — Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal (avec un résumé en français), door R. van der Linden en G. Simons — Duiventorens in Oost-Vlaanderen, door O.S. Depraet.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen : Jaarlijkse bijdrage gewoon lid : 250 F; gezinslid : 75 F (zonder tijdschrift); gepensioneerde : 200 F; beschermend lid : 500 F; steunend lid en maatschappijen : 1000 F (BTW inbegrepen).

Abonnement op Oostvlaamse Zanten voor niet-leden (bibliotheken, instellingen, boekhandel, verenigingen, enz.) : 300 F; buitenland : 350 F per jaargang (BTW inbegrepen).